

Srovnání mluveného projevu Martina Hofmanna v seriálech Bez vědomí a Most

Diplomová práce

Studijní program:
Studijní obory:

N7504 Učitelství pro střední školy
Učitelství českého jazyka a literatury
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy

Autor práce:
Vedoucí práce:

Bc. Kristýna Bužová
PhDr. Alex Röhrich, Ph.D.
Katedra českého jazyka a literatury

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Zadání diplomové práce

Srovnání mluveného projevu Martina Hofmanna v seriálech Bez vědomí a Most

Jméno a příjmení: Bc. Kristýna Bužová
Osobní číslo: P19000953
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obory: Učitelství českého jazyka a literatury
Učitelství občanské výchovy pro 2. stupeň základní školy
Zadávací katedra: Katedra českého jazyka a literatury
Akademický rok: 2019/2020

Zásady pro vypracování:

Studentka ve své práci porovná mluvený projev herce Martina Hofmanna ve dvou typech seriálů – parodického a detektivního. Základem teoretické části bude analýza dialogu a užívání vrstev národního jazyka v tzv. přirozeném projevu. V analytické části bude sledovat, zda a jak volba jazykových prostředků v různých rovinách přispívá k charakteristice obou ztvárněných postav.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

- BARTOŠEK, Jaroslav. Kultura a technika mluvené řeči. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, Fakulta multimediálních komunikací a Ústav pedagogických věd, 2003. ISBN 80-7318-150-9.
- ČECHOVÁ, Marie a kol. Čeština řeč a jazyk. Praha: SPN pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.
- ČMEJRKOVÁ, Světla, HOFFMANNOVÁ, Jana a Petr KADERKA, ed. Jazyk a dialog: výběr z textů. Praha: NLN, 2019, 505 s. Sociolingvistická edice : jazyk, společnost, interakce, 3. ISBN 978-80-7422-664-9.
- ČMEJRKOVÁ, Světla. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0589-7.
- DANEŠ, F. O spisovné a obecné češtině. In Jančáková, J. & M. Komárek ad. (eds.), Spisovná čeština a jazyková kultura 1993, 1995, 91-92.
- GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed. Příruční mluvnice češtiny. Vyd. 2., opr. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 799 s. ISBN 978-80-7106-624-8.
- HÁJKOVÁ, Eva. Český jazyk a kultura mluveného projevu. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2003. ISBN 80-7290-117-6.
- KNAPPOVÁ, Miloslava. O kultuře jazykových projevů v televizi. Naše řeč. 1970. roč. 53, č. 3. s. 155-167. ISSN 0027-8203
- NEBESKÁ, Iva. Jazyk, norma, spisovnost. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-144-7.

Vedoucí práce:

PhDr. Alex Röhrich, Ph.D.
Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání práce:

30. listopadu 2019

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2021

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. listopadu 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má diplomová práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

10. července 2022

Bc. Kristýna Bužová

Poděkování

Mé díky si zaslouží především PhDr. Alex Röhrich, Ph.D., který mi během celého studia poskytl cenné rady a neztratil se mnou trpělivost. Dále bych ráda poděkovala všem mým blízkým, bez jejich podpory by tato práce nikdy nevznikla.

Anotace

Diplomová práce se zabývá srovnáním mluveného projevu Martina Hofmanna ve dvou typech seriálů – parodického a detektivního. Práce je rozdělena na teoretickou a analytickou část. Teoretická část pojednává o klasifikaci funkčních stylů, dialogu, neverbálních prostředcích, televizních pořadech Most a Bez vědomí, ale také o Luděkovi Říhovi a Janu Bergovi. Analytická část se zabývá už samotnými promluvami Martina Hofmanna z hlediska zvukové, morfologické, lexikální a syntaktické stránky. Rovněž jsou v práci rozebrány neverbální prostředky. Vzhledem k zaměření oboru autorky jsou součástí práce čtyři pracovní listy, v kterých je využito seriálů Most a Bez vědomí ve výuce českého jazyka na SŠ.

Klíčová slova

mluvený projev, umělecký styl, spisovnost, nespisovnost, seriál, herec, analýza mluveného projevu, neverbální prostředky

Annotation

This diploma thesis focuses on the comparison of the speech of Martin Hofmann in two types of television series – a parody and a detective story. The thesis is mainly divided into two parts: theoretical and analytical. The theoretical part deals with the classification of the utterance style, dialogue and nonverbal means of communication in television series *Most* and *Bez vědomí*, but also with *Luděk Říha* and *Jan Berg*. The analytical part analyses the utterances of Martin Hofmann from phonological, morphological, lexical and syntactical standpoint, along with the nonverbal means of communication. Due to the study major of the author of this thesis, four worksheets are included in the analytical part of this thesis, in which the television series *Most* and *Bez vědomí* are used to enhance the Czech language lessons at high schools.

Key words

Verbal utterance, artistic style, formal language, informal language, television series, actor, the analysis of verbal utterance, nonverbal means of communication

Seznam tabulek

Tabulka 1: Styly simplexní a komplexní.....	16
Tabulka 2: Vrstvy českého národního jazyka.....	21
Tabulka 3: Účinkující seriál Most.....	38
Tabulka 4: Účinkující seriál Bez vědomí.....	40

Seznam obrázků

Obrázek 1: Komiks.....	75
Obrázek 2: AZ KVÍZ.....	78

Obsah

Úvod	12
2 Styl	14
2.1 Klasifikace funkčních stylů	15
2.2 Umělecký styl	18
2.2.1 Co je to umělecký styl?	18
2.2.2 Útvary uměleckého stylu	20
2.2.3 Jazykové prostředky uměleckého stylu	20
3 Dialog	23
3.2 Funkce dialogu	24
3.3 Členění dialogu	24
3.4 Typy dialogu	25
3.5 Mluvenost a psanost uměleckých děl	26
4 Neverbální prostředky	28
4.1 Kinezika	28
4.2 Mimika	30
4.3 Gestikulace	32
4.3 Vizika	32
4.4 Haptika	33
4.5 Posturika	34
4.6 Proxemika	35
5 Charakteristika televizních pořadů Most a Bez vědomí	37
5.1 Most	37
5.2 Bez vědomí	39
6 Martin Hofmann	41
6.1 Luděk Říha – Most	42
6.2 Jan Berg – Bez vědomí	43
7 Analytická část	44
7.1 Analýza z hlediska fonetického	44
7.1.1 Jan Berg – Bez vědomí	44
7.1.2 Luděk Říha – Most	45
7.2 Analýza z hlediska lexikálního	48
7.2.1 Jan Berg – Bez vědomí	48
7.2.2 Luděk Říha – Most	50
7.3 Analýza z hlediska morfologického	51
7.3.1 Jan Berg – Bez vědomí	51
7.3.2 Luděk Říha – Most	53
7.4 Analýza z hlediska syntaktického	54
7.4.1 Jan Berg – Bez vědomí	54

7.4.2 Luděk Říha – Most	57
7.5 Analýza neverbálních prostředků	58
7.5.2 Jan Berg – Bez vědomí	58
7.5.2 Luděk Říha – Most	60
8 Komparace mluvených projevů	62
Závěr	64
9 Využití seriálů Most a Bez vědomí ve výuce českého jazyka SŠ.....	68
10 Pracovní listy Most a Bez vědomí	69
11 Seznam použitých zdrojů	84

Seznam použitých zkratek a symbolů

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
jaz.	jazyk
např.	například
popř.	popřípadě
tj.	to je, to jest
S	situace
SŠ	střední škola
resp.	respektive

Úvod

Předložená diplomová práce se bude zabývat mluvenými projevy herce Martina Hofmanna ve dvou typech seriálů – parodického a detektivního. Práce bude rozdělena na teoretickou část, ve které se zaměřím na umělecký styl, dialog a neverbální prostředky. Následovat bude analytická část, kde budu zkoumat mluvené projevy Martina Hofmanna v seriálech *Most* a *Bez vědomí*. Práce obsahuje též didaktickou část. Na základě svých zkoumání jsem se pokusila vytvořit několik pracovních listů využitelných při výuce českého jazyka na střední škole.

Téma Srovnání mluveného projevu Martina Hofmanna v seriálech *Most* a *Bez vědomí* jsem zvolila, protože jsem si už od gymnaziálního vzdělávání všimla, jak patrný může být rozdíl mezi mluvenými projevy různých lidí. V rámci bakalářské práce jsem se zabývala konkrétními připravenými a nepřípravenými výstupy žáků základní školy a gymnázia v Liberci. Během této práce se často ukazovalo, že rozdíly úrovně mluveného projevu jsou dány nejen verbálními schopnostmi, ale také situacemi, ve kterých se nacházíme. Právě proto mohou být promluvy stejných osob v různých prostředích tak rozdílné. Při sledování různých typů seriálů jsem si tento pohled potvrdila, tudíž jsem se rozhodla si vybrat jednoho herce ve dvou typech seriálů. Zajímalo mě zejména, do jaké míry, či zda vůbec fikční svět napodobuje v řeči postav ten reálný.

Teoretickou část rozdělím do pěti kapitol. První kapitola pojedná o stylu. Budu se zabývat klasifikací funkčních stylů, ale především uměleckým stylem jeho útvary, typickými jazykovými prostředky. Druhá kapitola se bude zabývat dialogem: definicí, funkcí a typem dialogů, ale také mluveností a psaností uměleckých děl. Ve čtvrté kapitole se zaměřím na neverbální prostředky: kineziku, mimiku, viziku, haptiku, posturiku, proxemiku, gestikulaci. V páté a šesté kapitole se budu zabývat už konkrétně seriály *Most* a *Bez vědomí*, a to s důrazem na ztvárnění postav Lud'ka Říhy a Jana Berga Martinem Hofmannem.

V analytické části zpracuji mluvené projevy dvou odlišných postav. Postupně je budu analyzovat z různých jazykových rovin: fonetické, morfologické, lexikální, syntaktické. Budu sledovat, jak se liší jazykové prostředky, které herec využívá. Martin Hofmann je v *Mostě* zobrazován především při volnočasových aktivitách. Vycházíme-li tedy z poznatků funkční lingvistiky, měly by být jeho mluvené projevy neformální, prostoupené nespisovnou češtinou, slangovými výrazy, a dalšími substandardními prvky. V seriálu *Bez vědomí* tomu je jinak. Sledovaná postava je úřední postavou – policistou. Vyskytuje se a vystupuje především v pracovním prostředí, což je dáno jeho funkcí, úřadem. Dalo

by se tedy předpokládat, že jeho mluva bude podstatně formálnější, spisovná, prostoupená profesní mluvou z prostředí policie. Zda se tento předpoklad potvrdí, by mělo být patrné z výsledků analýzy.

Nemůžeme z výsledků analýzy použití češtiny ve dvou seriálech vyvozovat univerzální závěry. Zajímavé však bude i samo pozorování, zda jejich tvůrci použijí k autentizaci či charakteristice postav i způsob jejich vyjadřování. Zda využijí možnosti, které skýtá funkční přístup k češtině, či zda na tyto možnosti rezignují.

2 Styl

Vymezit styl není jednoduché, a to především proto, že styl se může užívat v celé řadě oblastí. Pro účely této diplomové práce je pro nás klíčové definovat styl z hlediska lingvistického. „*Stylem/slohem se v běžné jazykovědě označuje určitý ráz verbálního komunikátu, zpravidla cílevědomě volený a uspořádaný tak, aby obsahem i formou vyhovoval komunikačnímu záměru autora.*“¹

Z hlediska historie pojetí slohu je klíčovou osobností Josef Jungmann. V roce 1820 bylo vydáno jeho dílo Slovesnost, přesněji *Slovesnost aneb Sbirka příkladů* s krátkým pojednáním o slohu. Jungmann styl definuje jako: „*Sloh jest pojímův mysli píšícího a věcem psaným přiměřené vybrání a spojení.*“² Hlavním kritériem, které zdůrazňoval, je přiměřenost. Kritérium přiměřenosti je dnes jedním z hlavních aspektů, které je promyšleno, pokud nějaký text máme napsat / přednést před publikem. Citovaná kniha byla rozdělena na teoretickou a praktickou část, ve které Jungmann narážel i na nejsložitější slovesné literární druhy, jako jsou hymny, ódy, elegie. Jungmann rozlišoval tři základní styly: básnický, prozaický, řečnický. Tuto triádu zachovával i dále, když uváděl klasifikaci stylu nižšího, prostředního a vyššího. Rozhodujícím kritériem pro jeho triádu bylo společenské hodnocení. Klasifikace vyššího stylu zahrnovala básně. Klasifikace středního stylu prózu, řečnictví. K nižšímu stylu se řadily úřední dopisy. Do své podrobnější klasifikace zahrnul už i slovesné útvary a postupy. Příručka nejenže rozšířila inteligenční vzdělanost v oboru filologie, ale také ovlivňovala celou řadu dalších autorů, kteří se klasifikaci stylu chtěli věnovat. Jako příklad můžeme uvést Hausenblase, který od Jungmanna převzal klasifikaci stylu na nízký, střední a vysoký.³

Vědní obor, který se zabývá stylem, se nazývá stylistika: „*Stylistika jako jazykovědná disciplína je poměrně mladá: její profil se utváří na přelomu 19. a 20. stol. v souvislosti s překonáním mladogramatického přístupu k jazyku. Mnohost pohledů na jazyk se odráží*

¹ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva Minářová. Pojetí a pojmosloví stylistiky. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 16. ISBN 978-80-7106-961-4.

²ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva Minářová. Pojetí a pojmosloví stylistiky. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 24. ISBN 978-80-7106-961-4.

³ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva Minářová. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 23-27. ISBN 978-80-7106-961-4.

v koncepcích stylistiky, aniž by byla některá z nich závazná, a důsledkem je také stále ještě probíhající stabilizace terminologie oboru.“⁴

To, že je stylistika jako jazykovědná disciplína tak mladá, neznamena, že dříve neexistovala doporučení, jak jisté texty psát. Stylistice předcházela tzv. nauka o stylizaci, ta měla nalézat ideální vzory vyjádření pro určité situace. Dnes je toto stále příznačné pro administrativní styl.⁵

V rámci filologie rozlišujeme dva druhy stylistiky: literárněvědnou, jazykovědnou. Úkolem literárněvědné stylistiky je zkoumat krásnou literaturu, tedy výstavbu díla (fabule, syžet), jazykové prostředky. Jazykovědná stylistika se zabývá jazykovými prostředky všech komunikátů.⁶

2.1 Klasifikace funkčních stylů

*„V teorii spisovného jazyka pražské lingvistické školy, kterou vypracoval akad. B. Havránek a kterou propracovali jeho žáci (A. Jedlička, K. Hausenblas aj.), se rozlišuje obyčejně v souvislosti se stylovou diferenciací pět hlavních promluvových funkcí: prostěsdělná, odborná, která se člení na praktickou a teoretickou (poznávací), agitačně-informační a estetická. Podle těchto pěti hlavních promluvových funkcí se také rozlišuje pět hlavních funkčních stylů: prostěsdělovací (který se často nevhodně nazývá "hovorový"), praktický odborný, vědecký, publicistický a umělecký.“*⁷

Dnes nám může být bližší tato klasifikace: odborný styl, umělecký styl, administrativní styl, publicistický styl, prostěsdělovací styl.

Z uvedené klasifikace můžeme odvodit, že některé funkční styly jsou založené na protikladných vlastnostech. Jsou proti sobě kladeny styly s funkcí věcně sdělnou

⁴Milan Jelínek, Marie Krčmová (2017): STYLISTIKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/STYLISTIKA> (poslední přístup: 1. 4. 2022)

⁵Milan Jelínek, Marie Krčmová (2017): STYLISTIKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/STYLISTIKA> (poslední přístup: 1. 4. 2022)

⁶Milan Jelínek, Marie Krčmová (2017): STYLISTIKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/STYLISTIKA> (poslední přístup: 1. 4. 2022)

⁷HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 68. ISBN 80-7066-869-5.

a esteticky sdělnou, styly soukromého styku a styly veřejného styku, styly mluvené a psané, styly simplexní a komplexní.⁸

Při klasifikaci funkčních stylů se musíme zaměřit na jazykové funkce. „*Jazykové funkce se dnes obyčejně rozdělují na hlavní (komunikativní a mentální funkce) a vedlejší (funkce expresivní, apelová, estetická, charakterizační, metajazyková, kontaktní aj.)*.“⁹

Vzhledem k povaze této práce uvedeme základní informace ke stylům simplexním a komplexním. Pro přehlednější zobrazení uvádíme dělení do tabulky:

Styly simplexní	Styly komplexní
Styl prakticky odborný	Styl publicistický
Styl vědecký	Styl administrativní
Styl přesvědčovací	Styl učební
Styl konverzační	Styl esejistický
Styl umělecký	

Tabulka 1: Styly simplexní a komplexní

Simplexní styly

„*Styly simplexní odpovídají jedinému stylovému faktoru, a jako příklad autor vždy uváděl styl mluvených projevů (u nichž zdůrazňujeme společné rysy dané faktorem mluvenosti, zvukové manifestace), stojící proti stylu projevů písemných. Je ale dost obtížné představit si styl mluvených projevů jako něco jednoduchého (simplexního) a relativně jednotného.*“¹⁰

Prakticky odborné texty se věnují pracovním otázkám v různých sférách činnosti. Jazykové prostředky těchto textů se vyznačují přesností, pracovními termíny a ustálenými způsoby vyjadřování.¹¹

⁸HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 68. ISBN 80-7066-869-5.

⁹HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 69. ISBN 80-7066-869-5.

¹⁰Jana Hoffmannová (2017): PROJEVY MLUVENÉ A PSANÉ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/PROJEVY_MLUVENÉ_A_PSANÉ (poslední přístup: 1. 4. 2022)

¹¹HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 71. ISBN 80-7066-869-5.

Styl vědecký má za úkol poskytnout přesný výklad zkoumaných věcí. Právě proto se zde užívá vědecké terminologie, která je doprovázena propracovaným textem.¹²

Styl přesvědčovací bývá často spojován s reklamou. Využívá se též v emocionálních projevech. Kromě funkce přesvědčovací, je v tomto stylu také hojně využívána funkce informativní.¹³

Styl konverzační, jak už název napovídá, usiluje o dialogickou formu rozhovoru. Cílem komunikace mezi lidmi ve společnosti je navazovat a udržovat společenský kontakt. Jak se toho snažíme dosáhnout? Vedeme rozhovory o počasí, společenských otázkách apod.¹⁴

Komplexní styly

„Styly komplexní jsou určeny větším počtem faktorů, k nim zřejmě patří i funkční styly; je tedy rozdíl mezi nimi a stylem mluveným či stylem psaným. Možná by se pro styl mluvený a styl psaný hodil termín makrostyl; ten je ale např. ve stylistickém slovníku přiřazen právě stylům funkčním.“¹⁵

V publicistických projevech se mísí dvě hlavní funkce: informační a přesvědčovací. S funkcí informační můžeme také zmínit funkci prakticky odbornou. Novináři se dnes připravují na své budoucí povolání na vysoké škole, proto by publicistický styl měl vykazovat vlastnosti stylu odborného – měl by být přesný, určitý, ale také by měl čtenáře ovlivnit (přesvědčit), být i působivý.¹⁶

Administrativní styl je nazýván také jako úřední. Důvodem druhého označení je to, že se jedná o styl úředníků, kteří vydávají vyhlášky, instrukce, příkazy, pokyny, jimiž řídí jednotlivce a společnost. Jedná se především o písemné projevy, ve kterých převažují funkce odborně zpracovávající a funkce řídicí.¹⁷

¹²HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 71. ISBN 80-7066-869-5.

¹³HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 71. ISBN 80-7066-869-5.

¹⁴HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 71-72. ISBN 80-7066-869-5.

¹⁵Jana Hoffmannová (2017): PROJEVY MLUVENÉ A PSANÉ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/PROJEVY_MLUVENÉ_A_PSANÉ (poslední přístup: 1. 4. 2022)

¹⁶HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 73. ISBN 80-7066-869-5.

¹⁷HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 73. ISBN 80-7066-869-5.

Esejistický styl se využívá hlavně v esejích. Esej se zabývá vědeckou nebo společenskou otázkou, vždy ale z pohledu autora. Proto si můžeme všimnout i úvahových prvků.¹⁸

Produkcí psaných a mluvených textů ovlivňují mnohé faktory. Dělíme je na objektivní a subjektivní stylové faktory. „*Objektivní stylové faktory // Mimopersonální stylové faktory stojí v procesu komunikace mimo autorský subjekt. Patří k nim základní funkce textu a z nich se odvíjející dílčí funkce, cíl a záměr autora, ráz komunikace, situace a prostředí, a to vše v souvislosti s dobou a s politickými, ekonomickými a jinými společenskými okolnostmi. I když faktory působí vně autora, postihují (ovlivňují) současně i samotného autora. Objektivním stylovým faktorem je také cílená adresnost – počet adresátů, věk, jejich charakter a úroveň, dále užitá forma komunikace a možnost nebo nemožnost připravenosti (jež je ovlivněna objektem), komunikační kód, téma komunikátu aj. Rovněž způsob vedení komunikace – monologičnost a dialogičnost (resp. polylogičnost) ovlivňuje styl.*“¹⁹

Z uvedené citace definice objektivních stylových faktorů můžeme lehko odvodit, že subjektivní stylové faktory se naopak upírají k autorovi, jedná se o tzv. autorský styl. Do něho se promítá rozumová vyspělost, společenské a sociální chování, různé postoje, záliby, zvyklosti autora. Můžeme to souhrnně označit jako něco, co autora odlišuje od jiných, charakterizuje to jeho osobnost. Všechny tyto znaky na sebe vzájemně navazují, nějakým způsobem se podmiňují. Nejdůležitějším subjektivním stylovým faktorem je znalost jazyka, kódu, bez nějž samozřejmě nedochází k funkčnímu a kultivovanému vyjadřování.²⁰

2.2 Umělecký styl

2.2.1 Co je to umělecký styl?

Základem každého textu či promluvy je funkce sdělná. V centru zájmu této diplomové práce stojí umělecký styl: „*Umělecký styl bývá vcelku jednotně vymezován jako styl, který se uplatňuje v uměleckých (literárních) textech a je založen na estetické (poetické) funkci.*

¹⁸HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 74. ISBN 80-7066-869-5.

¹⁹Eva Minářová (2017): STYLOTVORNÝ FAKTOR. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/STYLOTVORNÝ_FAKTOR (poslední přístup: 1. 4. 2022)

²⁰Eva Minářová (2017): STYLOTVORNÝ FAKTOR. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/STYLOTVORNÝ_FAKTOR (poslední přístup: 1. 4. 2022)

Estetická funkce přitom není jedinou funkcí těchto textů; bývá doprovázena funkcí sdělnou (resp. poznávací), přesvědčovací (persvazivní), kontaktnou i funkcemi dalšími – musí však být funkcí dominantní. Právě dominance estetické funkce odlišuje umělecký styl od jiných stylů, jež bývají někdy označovány jako styly věcné.“²¹

Protože umělecký styl neřadíme k věcným stylům, nemusí obsahovat zdroj faktických informací, ani nemusí vykazovat objektivní vztah k realitě. Jeho primární podoba je psaná, avšak v minulosti, přirozeně, bývala primární podobou mluvená forma, a to především z toho důvodu, že útvary uměleckého stylu byly šířeny ústní lidovou slovesností.²²

Jak ale estetickou funkci poznáme? V čem tkví? Jak ji můžeme definovat? „*V některých koncepcích vystupují do popředí rysy užívaného jazyka, v jiných je osobitost estetické funkce spínána s vyššími rovinami textů a s jejich pozicí v rámci společenské komunikace. Podle přehledu, který podal americký teoretik Culler, je možno rozlišit pět zásadních charakteristik, jimiž bývá určována specifická umělecká literatura: (1) literaturu zakládá aktualizace, ozvláštňení jaz., vyzdvižení způsobů organizace jaz. v textu; (2) literatura se vyznačuje tím, že propojuje různé jaz. prvky do komplexní souvztažnosti; (3) literatura se nevztahuje k reálnému světu, ale vytváří představu světa fikčního; (4) literatura je odtržena od praktických kontextů, jejím cílem je vyvolání estetické libosti; (5) literatura je sebereflexivní konstrukt rozvíjející se intertextovým navazováním. Starší pojednání Markiewiczze poukazuje též na koncept obraznosti, chápané ovšem několikerým způsobem (schopnost vyvolávat v recipientovi bohaté a „názorné“ představy; reprezentativnost, díky níž se v konkrétním reflektuje obecné; figurativnost jaz.), na pojímání literatury jako emotivního jazyka vyjadřujícího postoje, emoce a hodnocení či na postulát mnohoznačnosti sdělení jako fundamentálního rysu uměleckých textů.“²³*

²¹Petr Mareš (2017): UMĚLECKÝ STYL. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/UMĚLECKÝ STYL](https://www.czechency.org/slovník/UMĚLECKÝ%20STYL) (poslední přístup: 1. 4. 2022)

²²Petr Mareš (2017): UMĚLECKÝ STYL. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/UMĚLECKÝ STYL](https://www.czechency.org/slovník/UMĚLECKÝ%20STYL) (poslední přístup: 1. 4. 2022)

²³Petr Mareš (2017): UMĚLECKÝ STYL. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/UMĚLECKÝ STYL](https://www.czechency.org/slovník/UMĚLECKÝ%20STYL) (poslední přístup: 1. 4. 2022)

2.2.2 Útvary uměleckého stylu

Z uměleckého stylu můžeme vyčlenit tři základní druhy: styl lyrických textů, styl epických textů, styl dramatických textů. Můžeme se setkat i s literárními druhy, které označujeme za tzv. přechodné (např. lyrizovaná próza).²⁴

Styl lyrických textů se vyznačuje odhalením pocitů, nálad, myšlenek, které vycházejí z nitra autora. Cílem je zasáhnout nitro čtenáře. Aby lyrika byla výraznější a plnila to, co bylo uvedeno výše, využívá veršování, rýmy, zvukové prostředky (zvukomalba) atd.²⁵

Styl epických textů se vyznačuje dějem, zápletkou, vyvrcholením a rozuzlením děje. Epika využívá slohového postupu vyprávěcího, není ale jediným, který v textech působí, může totiž docházet i k prolínání s jinými slohovými postupy. Výstavba a skladba v sobě často zahrnuje lyrické pasáže úvahové, pasáže popisné vyznačující se líčením přispívající k poetizaci. Poetizace se také může vyznačovat stylizovanou řečí postav, využíváním různých motivů, které porušují řazení času v ději.²⁶

Styl dramatických textů je založen na dialogu, který probíhá mezi postavami. S dialogem se pojí typické znaky, jako jsou například střídání replik nebo scénické poznámky. „*Kromě střídajících se replik dialogu bývá text „vybaven“ poznámkami souvisejícími s možným předváděním na scéně. Jsou to různé pokyny k režijní práci, k úpravě scény, k pohybu a gestikulaci postav na jevišti aj.*“²⁷ To, jak bude působit výsledná forma, nezáleží pouze na autorovi, který text píše, ale také na osobě, která roli ztvárňuje.²⁸

2.2.3 Jazykové prostředky uměleckého stylu

Předložená diplomová práce se bude v analytické části zabývat jazykovou specifičností promluv českého herce Martina Hofmanna. Je proto důležité se v teoretické části zaměřit na to, jaké jazykové prostředky v uměleckém stylu uživatelé jazyka očekávají, ale také

²⁴MINÁŘOVÁ, Eva. Žánrová diferenciacie a kompozice uměleckých textů. Stylistika pro žurnalisty. Praha: Grada, 2011, s. 71. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-2979-4.

²⁵MINÁŘOVÁ, Eva. Žánrová diferenciacie a kompozice uměleckých textů. Stylistika pro žurnalisty. Praha: Grada, 2011, s. 71. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-2979-4.

²⁶MINÁŘOVÁ, Eva. Žánrová diferenciacie a kompozice uměleckých textů. Stylistika pro žurnalisty. Praha: Grada, 2011, s. 71. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-2979-4.

²⁷MINÁŘOVÁ, Eva. Žánrová diferenciacie a kompozice uměleckých textů. Stylistika pro žurnalisty. Praha: Grada, 2011, s. 71. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-2979-4.

²⁸MINÁŘOVÁ, Eva. Žánrová diferenciacie a kompozice uměleckých textů. Stylistika pro žurnalisty. Praha: Grada, 2011, s. 71. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-2979-4.

na to, jaké jazykové prostředky se v praxi skutečně využívají. Zaměříme se proto na spisovnost a nespisovnost v uměleckých dílech.

Než přejdeme ke specifickému užívání jazykových prostředků v uměleckém stylu, vysvětlíme, co je spisovná a nespisovná čeština. Pro přehlednost uvádíme vrstvy českého národního jazyka v tabulce č. 2

<u>SPISOVNÁ ČEŠTINA</u>	<u>NESPISOVNÁ ČEŠTINA</u>
hovorové prostředky	obecná čeština
prostředky neutrální	dialekty
knižní prostředky	interdialekty
archaismy	profesní mluva
	slang
	argot

Tabulka 2: Vrstvy českého národního jazyka

Lidé přirozeně dělí jazyk na spisovný a nespisovný. Spisovně se každý mluvčí snaží vyjadřovat v situacích, které vnímá jako formální. Naopak nespisovnou formu jazyka užívají mluvčí především v soukromé sféře, kde je nikdo nehodnotí, nekontroluje.

„Spisovný jazyk slouží jako dorozumivací prostředek všem příslušníkům národa ve všech oblastech lidské činnosti. Aby spisovný jazyk mohl plnit nejrůznější úkoly, které jsou naň kladeny, potřebuje bohatou a vnitřně diferencovanou zásobu výrazových prostředků.“²⁹

V tabulce, kterou máme výše k dispozici, vidíme, že do spisovné češtiny spadají i tzv. hovorové prostředky. Proč se ale hovorové prostředky zařazují ke spisovné češtině, když do nich mohou pronikat i nespisovné prostředky? Hovorové prostředky můžeme dělit na kodifikované a nekodifikované: *„Kodifikace je zjišťování, zachycení a uzákonění spisovné normy v autoritativních jazykových příručkách, které se nazývají normativní. Známé jsou např. mluvnické kodifikace Dobrovského, Gebauerova, Trávníčkova nebo dnešní kodifikace v mluvnicích B. Havránka a A. Jedličky nebo*

²⁹HRBÁČEK, Josef. Spisovný jazyk. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 60. ISBN 80-7066-869-5.

V. Šmilauera, *lexikální kodifikace ve Slovníku spisovného jazyka českého a ve Slovníku spisovné češtiny nebo pravopisné kodifikace v Pravidlech českého pravopisu atd.* “³⁰

„Vedle nespisovných strukturních jazykových útvarů, jakými jsou místní nářečí a interdialekty, existuje v národním jazyce nespisovná vrstva lexikálních prostředků charakteristických pro vyjadřování sociálních, profesionálních nebo zájmových skupin lidí.“³¹

Jazyk není statickým jevem, neustále se proměňuje, což se podepisuje rovněž na užívání a pojetí spisovnosti v různých stylech. Proměňovalo se tedy i užívání spisovnosti a nespisovnosti v uměleckých dílech. V minulosti byla nespisovnost vnímána jako charakteristika osob z různých sociálních, regionálních a vzdělanostních sfér. Byla proto spojena především s postavami, které měly být vylíčeny negativně. Po roce 1948 už začaly být nespisovné prostředky v uměleckém stylu plně odmítány. Někteří autoři přesto obecnou češtinu hojně využívali. Jako příklad můžeme uvést J. Škvoreckého nebo B. Hrabala. V šedesátých letech se nespisovnost, i přes některé výhrady, v uměleckém stylu začala prosazovat. Jeden z důvodů, který můžeme zmínit, je, že i umělecký styl by měl zobrazovat, a často také zobrazuje, každodenní život lidí, k čemuž samozřejmě přispějí i různé slangové výrazy a argot. *„K podstatným rysům uměleckého stylu navíc patří to, že využívá nejen národní jazyk v celé jeho šíři, ale také prostředky různých cizích jazyků i celé cizojazyčné výpovědi a promluvy.“³²*

I když se umělecký styl pojí hlavně se spisovnou češtinou, nespisovné prvky v něm mají své opodstatnění: *„Užívání obecné češtiny, nářečí, popř. lexikálních prostředků slangových není jen kopií skutečnosti, ale součástí záměrné stylizace. Přítomnost nespisovných prvků ve spisovných projevech bývá motivováno náležitou funkcí, má svůj cíl a opodstatnění. Po formální stránce může být jazykem odlišena řeč postav od řeči vypravěče, jazykovými prostředky se mohou lišit různé postavy vstupující do dialogu. Jazykem lze také dosáhnout místního a dobového zasazení děje, vyjádřit příslušnost k zájmovému a pracovnímu prostředí, charakterizovat prostředí postav.“³³*

³⁰HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 80. ISBN 80-7066-869-5.

³¹HRBÁČEK, Josef. Nespisovné jazykové prostředky (slangové a argotické). Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 121. ISBN 80-7066-869-5.

³²Petr Mareš (2017): UMĚLECKÝ STYL. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/UMĚLECKÝ STYL](https://www.czechency.org/slovník/UMĚLECKÝ%20STYL) (poslední přístup: 1. 4. 2022)

³³MINÁŘOVÁ, Eva. Žánrová diferenciacie a kompozice uměleckých textů. Stylistika pro žurnalisty. Praha: Grada, 2011, s. 71. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-2979-4.

3 Dialog

Komunikace je jednou z nevyhnutelných podmínek lidského života, odděluje nás od jiných žijících živočichů. Komunikace může mít mnoho podob, z hlediska toho, zda komunikujeme sami, nebo jestli máme jednoho či více komunikačních partnerů, rozlišujeme dialogickou a monologickou formu komunikace. V této kapitole se zaměříme na jejich definování, postihnutí společných i odlišných rysů.

Dialog je definován jako: „*V užším smyslu situačně zakotvený souvislý rozhovor dvou nebo více osob, které jsou v přímém a vzájemném osobním kontaktu. Účastníci dialogu se střídají v rolích mluvčího a posluchače, zastávají střídavě aktivní a pasivní komunikační roli.*“³⁴

Mukařovský staví dialog na třech hlavních pilířích:

„(1) výraznou polaritou „já“ a „ty“, jejímž jazykovým korelátem je užívání 1. a 2. osoby zájmen a sloves, imperativu, vokativu, syntaktických vztahů odporovacích nebo připouštěcích;

(2) zakotvením v reálné předmětné situaci, ke které účastníci poukazují (prostředky časové a prostorové, zájmeny, zájmennými příslovci, slovesnými časy) a jejíž proměny ovlivňují průběh dialogu;

(3) střídáním odlišných kontextů ve významové výstavbě dialogu, které vede k významovým zvrátům na rozhraních replik (projevují se mj. užíváním odlišných hodnotících prostředků, ale i intonace, tempa apod.)“³⁵

Opakem dialogu je monolog, tedy promluva jednoho mluvčího. „*Na rozdíl od dialogu je pro monolog charakteristická souvislá, nepřetržitá řečová aktivita jediného subjektu. Ostatní (potenciální) účastníci komunikace nejsou přítomni nebo setrvávají v roli posluchačů. Rozdělení přítomných účastníků na komunikačně aktivní a pasivní je v celém průběhu jejich dorozumívání stabilní a nemění se.*“³⁶ Oddělit monolog od

³⁴Dialog. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha:Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 110. ISBN 978-80-7106-484-8.

³⁵Jana Hoffmannová (2017): DIALOG. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/DIALOG> (poslední přístup: 12. 4. 2022)

³⁶Monolog. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha:Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 272. ISBN 978-80-7106-484-8.

dialogu může být v některých případech složitě, neboť může docházet k dialogizaci monologu nebo k monologizaci dialogu.³⁷

3.2 Funkce dialogu

Výše jsme vymezili definici dialogu. Pokud uvádíme, že dialog je komunikace dvou a více komunikačních partnerů, musíme také říci, že jednou z hlavních funkcí je přenos nějaké informace. Dialog by se měl nějakým směrem ubírat (někam směřovat); způsobovat nějakou změnu v okolní situaci, informovanosti účastníků dialogu, vývoji jejich vztahu (ujasnění vzájemných pozic apod.).³⁸

*„Dialog představuje bezpochyby jednu ze základních forem lidské (a nejen lidské) interakce, aktivního kontaktu mezi lidmi: je prostředkem jejich dorozumívání (ačkoli často může vést k nedorozumění nebo neporozumění), výměny informací, společné činnosti utváření vzájemných vztahů...“*³⁹

3.3 Členění dialogu

Stejně jako u jiných textů, promluv, i u dialogu se musíme řídit nějakými podmínkami, jak jej členit. Zpravidla se tak děje na začátek, střed, konec. Nejdelší bývá střední část, která může být, v závislosti na záměru účastníků dialogu, dělena na tematické bloky. S tematickými bloky se pojí tematická posloupnost. Kooperace dvou a více lidí způsobuje, že jeden z účastníků může do rozhovoru zavést nové téma, poté dochází k akceptaci, či odmítnutí, tzv. zápasu o téma, při kterém účastníci uplatňují různé strategie a taktiky. Jiným případem je, když je dialog řízený moderátorem, který navrhuje nová témata, ukončuje hovory o stávajícím tématu.⁴⁰

³⁷Dialog. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 111. ISBN 978-80-7106-484-8.

³⁸MÜLLEROVÁ, Olga. Dialog a monolog. Kapitoly o dialogu. Praha: Pansofia, 1994, s. 13. ISBN 80-85804-29-8.

³⁹MÜLLEROVÁ, Olga. Dialog a monolog. Kapitoly o dialogu. Praha: Pansofia, 1994, s. 13. ISBN 80-85804-29-8.

⁴⁰Jana Hoffmannová (2017): DIALOG. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/DIALOG> (poslední přístup: 21. 4. 2022)

3.4 Typy dialogu

Aby docházelo k rozhovoru, nemusí být vždy náš komunikační partner s námi na stejném místě, dialog může probíhat i v případě fyzické absence komunikačního partnera (výměna dopisů, předávání písemných vzkazů, elektronická komunikace).⁴¹

Existuje celá řada typologií dialogu (dle různých autorů). Mukařovský rozlišoval dialog osobní, situační a konverzační. Osobní dialogy jsou založené na polaritě já a někdo další, např. hádka. Situační dialogy, jak už napovídá název, počítají s přítomností komunikačního partnera. Situačních dialogů využíváme např. při práci, kdy musíme kooperovat s dalšími lidmi. Konverzační dialogy mají cíl samy v sobě: konverzovat, s komunikačním partnerem udržujeme kontakt „face to face“.⁴²

Dle jiné klasifikace mohou být dialogy děleny na reálné a fiktivní, psané a mluvené, bezprostřední a zprostředkované, připravené a nepřipravené, soukromé a veřejné, řízené a spontánní. Mimo tuto klasifikaci stojí dialog doprovodný. Reálné a fiktivní dialogy jsou ty, které nás v této práci budou nejvíce zajímat. Zatímco reálné dialogy se zaměřují na skutečný svět, filmy a seriály se pohybují ve fikčním světě, proto se v nich můžeme setkat s fiktivními dialogy. Tento svět nám připravil někdo jiný. Samozřejmě je často cílem napodobit reálné situace, které prožíváme běžně v našich životech. Psané a mluvené dialogy se pohybují ve světě papíru a úst. Do psaných dialogů bychom dnes mohli zařadit i elektronickou komunikaci, stejně tak do mluvených dialogů komunikaci po síti, kdy si povídáme s někým přes platformu, kde jsme schopni ho slyšet, v některých případech i vidět. Bezprostřední dialogy počítají s přímým kontaktem, zprostředkované dialogy mohou probíhat například přes mobilní telefon. Připravené, nepřipravené, soukromé, veřejné, řízené a spontánní dialogy spolu úzce souvisí. Připravené, veřejné, řízené dialogy vedeme v pracovním, institucionálním prostředí. Může se jednat o některé typy přednášek apod. Soukromé, spontánní dialogy vedeme v osobních situacích (domácí prostředí, přátelské posezení).⁴³

⁴¹Dialog. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 111. ISBN 978-80-7106-484-8.

⁴²Jana Hoffmannová (2017): DIALOG. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/DIALOG> (poslední přístup: 12. 4. 2022)

⁴³Jana Hoffmannová (2017): DIALOG. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/DIALOG> (poslední přístup: 12. 4. 2022)

Komunikaci, taktéž i dialog, ovlivňuje situace, ve které se nacházíme, tzv. komunikační situace. V domácím prostředí vedeme jiné rozhovory než v pracovním. Müllerová proto dělí dialogy na žánry každodenní konverzace, dialogy s dětmi a dialogy při společenských hrách. Zeman naopak dělil každodenní situace na dialogy nákupní, ptaní se na cestu.⁴⁴

3.5 Mluvenost a psanost uměleckých děl

*„Mluvený (zvukový) nebo psaný, popř. tištěný (grafický) způsob komunikace nelze považovat jen za záležitost technickou. Volba toho nebo onoho realizačního prostředku má značný vliv i na styl komunikátu. Především zde bývá rozdíl mezi přesností výběru prostředků lexikálních a také mezi koherencí syntaktickou a textovou. Časová tíseň v nepřipraveném mluveném projevu nutí mluvčího k rychlému výběru lexika i k rychlé volbě syntaktických i textových schémat, a to takových, která počítají s tím, že mluvený projev uplývá s časem. Naproti tomu původce psaného textu má obvykle možnost provádět uvážlivý výběr z konkurenčních množin. Záleží tu ovšem na závažnosti psané promluvy. Čím větší význam se psanému komunikátu přikládá, tím větší úsilí se obvykle věnuje jeho formulaci.“*⁴⁵

Autoři uměleckých děl, především beletristé, se snaží užívat i v psaném projevu „mluvné“, přirozeně působící dialogy. Jedná se o příznačné rysy mluveného projevu, jako jsou například hláskoslovné rysy obecné češtiny, protetické v-, změny kvantity samohlásek, zjednodušenou výslovnost souhlásek, nářeční slovní zásobu. S těmito obohacujícími výrazy se můžeme setkat v psaných projevech pouze v omezeném množství. Celou šíři rysů mluveného projevu nelze užívat. Nepoužívají se hezitační zvuky, časté opakování a přeroknutí, skákání do řeči, a to především z toho důvodu, aby texty nepůsobily nepřirozeně až rušivě.⁴⁶

V próze se častěji setkáváme s tím, že prvky, které bychom využívali v mluveném projevu (gesta, zvukový průběh, pohyby postav), autoři přenášejí do uvozovacích vět, v dramatických textech lze vložit do scénických poznámek. Některá umělecká literatura

⁴⁴Jana Hoffmannová (2017): DIALOG. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/DIALOG> (poslední přístup: 12. 4. 2022)

⁴⁵GREPL, Miroslav. Stylistika. Příruční mluvnice češtiny. 2. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 706. ISBN 978-80-7106-980-5.

⁴⁶Jana Hoffmannová (2017): PROJEVY MLUVENÉ A PSANÉ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/PROJEVY_MLUVENÉ_A_PSANÉ (poslední přístup: 18. 4. 2022)

se pojí s vysokým stylem, spisovnou češtinou, až knižními dialogy. Typickým příkladem je Rozmarné léto V. Vančury.⁴⁷

⁴⁷Jana Hoffmannová (2017): PROJEVY MLUVENÉ A PSANÉ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/PROJEVY_MLUVENÉ_A_PSANÉ (poslední přístup: 22. 4. 2022)

4 Neverbální prostředky

*„Na vytváření dvojstranných vztahů, které jsou podmínkou úspěšné komunikace, se podílejí nejen slovní výroky mluvčího, ale i výrazy jeho tváře, pohyby, postoje, jimiž na svého partnera působí a jimiž o sobě také hodně prozrazuje.“*⁴⁸

Informace, které nám jsou sdělované, považujeme za klíčové, avšak k mluvenému projevu bychom neměli přistupovat pouze z hlediska předávaných informací. Sdělení, které vyslechneme, je doprovázeno neverbálními prostředky, které častokrát mohou být důležitější než sdělovaný obsah. *„V současné lingvistické literatuře věnované vztahu verbálního a neverbálního dorozumívání se uvádějí neuvěřitelná čísla, že totiž až 90 % komunikovaného obsahu se sděluje mimoslovně a jen zbytek slovy.“*⁴⁹

Nonverbální prostředky vypovídají o mluvčím, jsou odlišné nejen u různých jedinců, ale jejich význam je různý i napříč kulturami. Například pokyvování hlavou, které my považujeme za souhlas, v Bulharsku na základě konvence vnímají jako nesouhlas. Pro správné rozkódování není důležité pouze poslouchat, ale vnímat také, co nám, kdo říká jinými prostředky, především těmi verbálními, už z toho se můžeme dozvědět mnohem více, než si myslíme.⁵⁰

4.1 Kinezika

*„Kinezika bývá nejčastěji chápána jako ta část nonverbální komunikace, která se zabývá pohyby těla a jeho částí.“*⁵¹

Publiku hodně napoví rovněž to, jak se řečník pohybuje. Loudová zmiňuje, že pomalá chůze vypovídá o únavě, nezájmu, neochotě komunikovat. Naopak příliš rychlá chůze značí roztěkanost, nesoustředění, chaos nebo povrchnost.⁵²

Speciální skupinu tvoří pohyby při vlastním projevu. Někteří mluvčí nemohou při vyjadřování k publiku stát na místě, snaží se korzovat po auditoriu nebo alespoň po pódiu,

⁴⁸ČMEJRKOVÁ, Světlá. Jazyková úspěšnost aneb co dokážeme jazykem. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 34. ISBN 80-200-0589-7.

⁴⁹ČMEJRKOVÁ, Světlá. Jazyková úspěšnost aneb co dokážeme jazykem. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 34. ISBN 80-200-0589-7.

⁵⁰HÁJKOVÁ, Eva. Neverbální komunikace. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 149. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

⁵¹LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 81. ISBN 80-244-0796-5.

⁵²HÁJKOVÁ, Eva. Neverbální komunikace. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 151. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

protože se jim pak lépe řeční. Někdy může být pohyb vnímán jako záporný (rušivý) jev. Může totiž zapříčinit, že posluchači budou neustále ve střehu, což jim může znemožnit činit si poznámky k vykládanému jevu.⁵³

Mluvený projev bychom vždy měli uzpůsobit publiku. Pokud se budeme pohybovat nerozvážně, můžeme např. způsobit, že se posluchači budou cítit vyřazení z komunikace. Jedním z pravidel proto je, že jako mluvčí nemáme překračovat hranici první řady auditoria. V každé promluvě či kooperaci může nastat situace, kdy se mluvčí musí přiblížit k někomu, kdo sedí v zadních řadách. Neměl by zde ale setrvávat, protože jeho přítomnost za zády posluchačů v předních řadách by jim mohla být nepříjemná. Eva Hájková v této souvislosti popisuje také jev nazývaný otáčející se slunečnice, který bývá považován za rušivý element. Dochází k němu, pokud se řečník pohybuje v zadních řadách a někdo z publika vystoupí, neboť bude chtít přispět, což pro něj bude znamenat otočení se na mluvčího do zadní části.⁵⁴

Profesionalita řečníka se pozná nejen z jeho vyjadřovacích schopností, ale také z demonstračního materiálu, který ke svému projevu využívá. Z hlediska kineziky je důležité zvážit, jak s takovým materiálem pracovat, což může zahrnovat rovněž doprovodné pohyby. Je všeobecně známé, že bychom se k posluchačům neměli otáčet zády (pokud to není součástí nějakého výstupu), doporučovaný je nanejvýš postoj bokem k nim.⁵⁵

⁵³HÁJKOVÁ, Eva. *Neverbální komunikace. Rétorika pro pedagogy*. Praha: Grada, 2011, s. 151-152. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

⁵⁴HÁJKOVÁ, Eva. *Neverbální komunikace. Rétorika pro pedagogy*. Praha: Grada, 2011, s. 152. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

⁵⁵HÁJKOVÁ, Eva. *Neverbální komunikace. Rétorika pro pedagogy*. Praha: Grada, 2011, s. 153. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

4.2 Mimika

Druhým nejdůležitějším sdělovacím prostředkem (hned po samotných slovech) je mimika. „*Mimika je sdělování především vnitřních pocitů výrazem obličeje. Tvář člověka se proto právem považuje za barometr jeho emocí. Živá řeč předpokládá i živý obličej. Svaly našeho obličeje nám umožňují vytvořit v minimálním čase určité mimické signály, kterými můžeme vyjádřit rovněž vztah k jiným komunikantům.*“⁵⁶

Z obličeje můžeme vyčíst primární a sekundární emoce. Do těch primárních řadíme štěstí – neštěstí, očekávání – překvapení, jistotu – strach, radost – smutek, klid – rozčilení, spokojenost – nespokojenost a zájem – nezájem. Sekundární emoce jsou označovány jako složené, neboť je můžeme pozorovat v situacích, kdy člověk prožívá vícero z výše uvedených pocitů.⁵⁷

Rozpoznávání výrazu obličeje je nesmírně složité, což způsobuje samozřejmě především odlišnost míry projevu u různých jedinců. „*Zatím bylo prokázáno, že tato schopnost do určité míry souvisí s osobnostní charakteristikou introverze – extroverze. Introvertní typy daleko přesněji identifikují emociální stav v obličeji druhých lidí a výrazněji na něj reagují.*“⁵⁸ Na celkovém stylu promluvy se navíc výrazně podílejí i emoce mluvčího, jak uvádí Jelínek v Příruční mluvnici češtiny: „*Patří-li komunikant např. k psychickému typu podléhajícimu snadno emocím, budou se jeho promluvy lišit od promluv komunikanta, který vědomě emoce potlačuje nebo který je citovým vzruchům nepřístupný.*“⁵⁹ Může se např. stát, že se mluvčí během přípravy svého projevu bude snažit být objektivní a neovlivňovat obsah svými postoji a emocemi. Přestože se tedy bude snažit být neutrální, může během projevu emoce vyjadřovat svým výrazem, aniž by si to uvědomoval.

Některé zahraniční výzkumy pojednávají o možnosti rozpoznat rozpoložení člověka podle zóny, kterou v obličeji využívá k mimice. „*Štěstí se vyjadřuje v dolní části obličeje*

⁵⁶LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 82. ISBN 80-244-0796-5.

⁵⁷LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 82. ISBN 80-244-0796-5.

⁵⁸LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 83. ISBN 80-244-0796-5.

⁵⁹GREPL, Miroslav, Zdeňka HLADKÁ, Milan JELÍNEK, Petr KARLÍK, Marie KRČMOVÁ a Marek NEKULA. Styl promluvový. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 703. ISBN 80-7106-134-4.

(98%), překvapení se nejpřesněji identifikuje v oblasti čela a obočí (79%), smutek a strach se s největší přesností (67%) dají určit v oblasti očí a víček.⁶⁰

K nezákladnějším mimickým signálům se řadí úsměv. Různé kultury si ho nevysvětlují stejně, zatímco pro nás je to pocit štěstí a radosti, některé asijské země si ho vykládají jako projev smutku. V první řadě je ale také potřeba dbát na použití v konkrétní situaci. Jsou chvíle, kdy je nevhodné se smát. Častým problémem je taky tzv. úšklebek, který je označován jako vysoce urážlivý.⁶¹

Mimické projevy můžeme dělat zcela spontánně (neuvědoměle), nebo naopak naprosto reflektovaně a záměrně, s čímž souvisí i problematika manipulace. Stejně tak, jako prostředkem manipulace mohou být slova, může být publikum manipulováno i mimickými prostředky.⁶²

Může se ale stát, že má mluvčí naopak problém s tím, že například v důsledku nervozity, je jeho neverbální komunikace příliš výrazná, rušivá, nebo že prozrazuje nejistotu atd. Mluvčí by se v těchto případech měl snažit takové projevy potlačit. Poněkud dnes již absurdním příkladem nám v tomto kontextu může být jeden český panovník. „*O českém králi Karlu IV. se říká, že když přijímal státní návštěvy a posly, zabýval se dřevorezbou, to proto, aby měl skloněnou hlavu a skryl před návštěvníkem svou tvář. A ruce zaměstnával vyřezáváním taky proto, aby jimi při řeči bezděčně negestikuloval.*“⁶³

⁶⁰LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 83. ISBN 80-244-0796-5.

⁶¹LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 82-84. ISBN 80-244-0796-5.

⁶²LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 82. ISBN 80-244-0796-5.

⁶³ČMEJRKOVÁ, Světlá. Když tvář promlouvá aneb o neverbální komunikaci. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 25. ISBN 80-200-0589-7.

4.3 Gestikulace

„Pohyb rukou, které spolu s dalšími neverbálními (nevokálními) prostředky doprovázejí, modifikují nebo nahrazují ústní (mluvenou) komunikaci.“⁶⁴

Gesta jsou po mluveném slovu jedním z nejdůležitějších výrazových prostředků. Na celém světě se můžeme setkat s celou řadou kulturních společenství. To je jeden z důvodů, proč se můžeme setkat s takovou různorodostí gest.⁶⁵

Základní dělení rozlišuje gesta synsémantická a autosémantická. Gesta synsémantická využívají mluvčí víceméně automaticky. Jedná se o základní pokyny hlavy, pohyby prstů, předloktí, úklony, předklony při ústním mluveném projevu. Gesta autosynsémantická nemusí doprovázet řeč, mají totiž význam samy o sobě, proto jsou také využívány samostatně. Dále se můžeme setkat s gesty deiktickými, ikonickými, symbolickými, kontaktovémi. Deiktická gesta se ukazují rukou, ukazováčkem, předměty, hlavou (např. poklepaní na hodinky – nastal čas). Ikonická gesta znázorňují věc, děj, vlastnost (např. rukou naznačíme, že budeme řídit auto). Symbolická gesta jsou záležitostmi abstraktní, nemusí mít všeobecnou platnost na všech územích. Kontaktové gesta jsou doprovázejícími k výrazům jako nikdo, nic, celý, zaprvé, zadruhé: mluvčí se pomocí těchto slov snaží členit svůj projev, ale především vyjadřuje svůj vztah ke sdělení.⁶⁶

4.3 Vizika

Vizika se zabývá očním kontaktem. *„Pohledy jsou řečí očí a tvoří důležitou část mimoslovní sociální komunikace. Tím, co dělají naše oči, sděluje partnerům komunikace nejen to, jak se cítíme, ale i jaký k nim máme vztah.“⁶⁷*

Většina kultur upřednostňuje přímý pohled do očí při jakémkoliv mluveném projevu. Do jaké míry ale můžeme toto pravidlo dodržet? Pokud máme velké publikum, nelze se dívat všem do očí. Nebývá ani zvykem dívat se do očí neustále stejnému člověku, mohlo by mu to být nepříjemné. *„V západních kulturách je běžný přímý a častý kontakt pohledem,*

⁶⁴Gestikulace. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha:Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 152. ISBN 978-80-7106-484-8.

⁶⁵Gestikulace. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha:Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 152. ISBN 978-80-7106-484-8.

⁶⁶Gestikulace. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha:Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 152. ISBN 978-80-7106-484-8.

⁶⁷LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 84. ISBN 80-244-0796-5.

v asijských zemích svědčí o nedostatečném respektu a může vyvolat agresí. “⁶⁸ Na tom můžeme doložit, že interpretace viziky je podmíněna kulturně, přestože ji může ovlivňovat i člověk jako individuum.

Vyhýbající pohled může být znakem nezájmu nebo strachu. Lidé, kteří se takto projevují, naznačují, že se z nějakého důvodu nechtějí diskuse účastnit. Nemusí to ale znamenat pouze toto, může to být projev nízkého sebevědomí. „*V pohledu je možné číst, do jaké míry byla a je u člověka uspokojena jeho představa a potřeba, se kterou se na nás obrátil.*“⁶⁹

Lidé, kteří hýří sebevědomím, nemají problém s přímým pohledem do očí, pokud s někým mluví, a například člověk, který využívá upřeného tvrdého pohledu, se snaží druhého zastrašovat, čímž ze sebe dostává svůj hněv.⁷⁰

4.4 Haptika

Stejně tak, jako si posluchači všímají našich pohybů, výrazu či pohledů, vnímají rovněž, zda (a případně jak) se jich dotýkáme – právě to označuje pojem haptika. „*Je to sdělování bezprostředním kontaktem. K částem těla, kde nejčastěji dochází k bezprostřednímu haptickému kontaktu v běžném sociálním styku, patří ruka, paže, rameno a hlava.*“⁷¹

Při mluveném projevu využíváme spíše gest a druhých se dotkáme jen výjimečně. Pokud je naše řeč doprovázena dotyky, tak pravděpodobně jednáme s lidmi, které dobře známe a chceme jim vyjádřit jistou náklonnost. Oproti tomu je ale pro naši kulturu charakteristický jeden dotek, který se jako jediný užívá u lidí, které neznáme. Jedná se o podání ruky, což je projev, který o nás může hodně vypovědět podle toho, jak jej provádíme. Nedoporučuje se dlouhé, ochablé, nehybné podání, neboť to vzbuzuje špatný dojem. Za nejvhodnější způsob je považováno podání ruky kolmo k zemi. Pokud někomu podáváme ruku hřbetem vzhůru, vyjadřujeme mu tím naši nadřazenost, naopak dlaň

⁶⁸ADAMCZYK, Gregor. Oči. Řeč těla: jak neverbálně působit na druhé a rozumět řeči těla. Praha: Grada, 2005, s. 33. Poradce pro praxi. ISBN 8024713136.

⁶⁹ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Mimoslovní signály a jejich význam. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 186. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

⁷⁰ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Mimoslovní signály a jejich význam. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 187. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

⁷¹LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 78. ISBN 80-244-0796-5.

vzhůru se bere jako projev podřízenosti.⁷² K podání ruky obvykle dochází ještě před samotným projevem, proto bychom jej neměli podceňovat. Naše podání může komunikační partner vyhodnotit například jako tzv. leklou rybu, nebo naopak ocelovou pěst. Jedná se mezi lidmi o všeobecně známá spojení pro označení podání ruky, které je buď příliš vágní, nebo drtivé. Obě varianty jsou chybné, neboť k nám kvůli nim může někdo zaujmout negativní postoj, ještě než si vyslechne naše vystoupení.

4.5 Posturika

Při jakémkoli vystoupení mluvčího publikum pozoruje a to, jaký na něj uděláme dojem, ovlivňuje i posturika. „*Jde o sdělování fyzickým postojem. V psychoterapii se dnes mluví o posturologii, tj. nauce o polohách lidského těla v sociální interakci.*“⁷³

Jak jsme již naznačili, někteří posluchači si při poslouchání (sledování) všimají rovněž postoje mluvčího. Právě ten může o člověku mnohé prozradit, je-li například v dobrém rozpoložení, zaujímá výrazně odlišný postoj než někdo, kdo cítí obavu či strach. Řečník, který je sebejistý, stojí vzpřímeně, pohled směřuje do očí a jeho krok je pevný. Naopak shrbená záda, pohled zabodnutý do země a nepevný krok vyjadřují strach nebo starosti.⁷⁴

Postoj je dán mnoha vrozenými faktory, přesto jej ale můžeme při přípravách svého vystoupení promyslet a zamezit tak tomu, aby během našeho projevu nějak rušil posluchače. Pokud je to možné, můžeme využít řečnického pultu, díky čemuž nám odpadá větší práce s postojem. Pokud se však jako mluvčí octneme v situaci, kdy musíme stát ve volném prostoru, měli bychom se snažit náš postoj kontrolovat. Například bychom se neměli pohupovat v kolenou, strkat ruce do kapes, křížit paže na prsou nebo je dávat za záda. Všechny tyto projevy by si publikum mohlo špatně vysvětlit a interpretovat, jak nechceme. Postoj s rukama v kapsách je považovaný za neslušný a publikum kvůli němu nabývá dojmu, že nám je lhostejné. Zkřížení paží na prsou je vnímáno jako chránění se před útokem, což na posluchače může rovněž působit nepříjemným dojmem. Publikum

⁷²HÁJKOVÁ, Eva. Neverbální komunikace. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 157. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

⁷³LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 80. ISBN 80-244-0796-5.

⁷⁴ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Mimoslovní signály a jejich význam. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 183. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

na nás v žádném případě nechce útočit, naopak nás bedlivě poslouchá, proto se musíme snažit na něj udělat co největší dojem.⁷⁵

Šmajsová Buchtová v *Rétorice* uvádí: „*Zaujímání postojů a konfigurací těla ovlivňuje temperament a povaha řečníka, jeho kulturní příslušnost, kvalita mezilidských vztahů a momentální psychická atmosféra při vystoupení.*“⁷⁶

Faktory, které ovlivňují náš postoj, jsou komplikované a některé jej pravděpodobně ovlivňují nevědomě (například naše povaha či temperament). Důležité ale je snažit se postoj kontrolovat stejně jako například nepřiměřená gesta či rušivé grimasy, abychom nekazili dojem z našeho projevu.

4.6 Proxemika

„*Proxemika je součástí mimoslovní komunikace založená na posuzování vzdálenosti mezi komunikujícími, a to v horizontálním i vertikálním směru. Je založená na skutečnosti, že každý jedinec potřebuje a vyžaduje určitý prostor, určitou distanci od ostatních, aby se cítil pohodlně a bezpečně.*“⁷⁷

Celé naše vystoupení může tedy zkazit například i špatně zvolená vzdálenost od recipientů. Abychom ovšem věděli, jaký „odstup“ je adekvátní, musíme se zeptat: V jaké vzdálenosti od ostatních se ale cítíme pohodlně a bezpečně?

Touto problematikou se zabýval například E. T. Hall, který se věnoval čtyřem typům vzdáleností mezi mluvčím a posluchačem. Podle jeho teorie rozlišujeme intimní, osobní, společenskou a veřejnou vzdálenost. Intimní vzdálenost udržujeme s blízkými rodinnými příslušníky, jedná se o přiblížení do 45 cm. Pokud nám do této intimní zóny vstoupí někdo, kdo je pro nás neznámý, může to v nás vyvolat například nervozitu. Osobní vzdálenost funguje na podobném principu jako ta intimní, ale je charakterizována 45–120 cm. Stejně jako při té intimní do ní pouštíme pouze osoby, které nám jsou blízké – může se jednat o přátele, kolegy, sousedy, jednoduše o někoho, ke komu máme dobrý vztah. Společenská vzdálenost je vyhrazena pro ty, které vnímáme jako cizí, jde o rozmezí mezi 120–370 cm. Můžeme si ji uvést na příkladu setkání lidí na schůzích či při diskusích. Posledním,

⁷⁵ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Mimoslovní signály a jejich význam. *Rétorika: vážnost mluveného slova*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 183. *Psyché* (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

⁷⁶ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Mimoslovní signály a jejich význam. *Rétorika: vážnost mluveného slova*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 184. *Psyché* (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

⁷⁷VYMĚTAL, Jan. *Proxemika. Průvodce úspěšnou komunikací: efektivní komunikace v praxi*. Praha: Grada, 2008, s. 68. *Manažer*. ISBN 978-80-247-2614-4.

zároveň nejrozšířenějším typem, je veřejná vzdálenost. Je to vzdálenost nad 370 cm, a jak uvádí Edvard Lotko v knize *Kapitoly ze současné rétoriky*: „*Velikost veřejné vzdálenosti souvisí i s mírou patosu (čím je větší, tím je větší patos, resp. pompéznost přednášeného textu) a s početností kolektivu, ke kterému mluvíme.*“⁷⁸

Koncept, který je zde uveden podle Halla, je funkční v naší kultuře. Po celém světě se ale můžeme setkat s velice odlišnými kulturami, proto musíme vědět, že i pojetí vzdálenosti ke svému komunikačnímu partnerovi může být odlišné. Příkladem pro nás mohou být Francie, Itálie či Španělsko, kde je vzdálenost menší, zatímco Švédové, Norové, Finové upřednostňují větší vzdálenost od komunikačního partnera.⁷⁹

⁷⁸LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 77. ISBN 80-244-0796-5.

⁷⁹LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 77. ISBN 80-244-0796-5.

5 Charakteristika televizních pořadů *Most* a *Bez vědomí*

V praktické části budeme analyzovat projevy herce Martina Hofmanna ve dvou vybraných českých seriálech – *Mostu* a *Bez vědomí*. Jelikož postavy, které ztvárnil, nelze analyzovat bez kontextu, představíme v této kapitole oba seriály. Pozornost zaměříme nejen na obecnou charakteristiku a úspěšnost snímků, ale i na hlavní dějovou linku a postavy.

5.1 *Most*

Seriál *Most*, s podtitulem *Mají se rádi, ale ještě o tom neví*, je osmidílný seriál od scénáristů Jana Prušinovského a Petra Kolečka. Poprvé byl uveden na festivalu Serial Skiller v roce 2018. Z hlediska žánrů jej můžeme řadit ke komedii s prvky dramatu. Vzhledem k zasazení prostředí do severočeského města Most bychom mohli žánr rozšířit na regionální komedii. Premiéra seriálu proběhla na obrazovkách České televize 7. 1. 2019. Poslední díl byl odvysílán 25. 2. 2019.⁸⁰

Od počátku stoupala sledovanost, první díl zhlédlo 1,3 milionu diváků, zatímco poslední, osmý, díl vidělo už 1,61 milionu diváků. Protože byl, a stále je, seriál dostupný na stránkách České televize v sekci iVysílání, čísla sledovanosti jsou ve skutečnosti o mnoho vyšší (uvádí se až o 52 %). Česká televize uvedla: „*Jde o první komediální seriál na českém televizním trhu, který v popularitě dokázal překonat nejen sledovanost večerní zpravodajské relace, ale i pořadů vysílaných v hlavním vysílacím čase od 20 hodin, jež se jinak pravidelně drží na špici zájmu*“⁸¹

Hlavním hrdinou seriálu je Luděk Říha, který se neúspěšně protlouká životem. Scénáristé zasadili děj do prostředí města Most, v seriálu jsou místa, dle kterých město můžeme jasně identifikovat i bez předchozí informovanosti. Jedná se například o restaurační zařízení Severka, U Kalendů, hotel Cascade, městská nemocnice, obchodní centrum Centrál, chrám Nanebevzetí Panny Marie. Aby byl příběh autentický, bylo využito skutečných problémů, se kterými se Most potýká, jako jsou například romská menšina, vyšší nezaměstnanost apod. K větší autenticitě příběhu přispěly kontroverzní záležitosti,

⁸⁰Mediaguru: Celkový výsledek seriálu *Most!*: v průměru přes 1,6 mil. diváků [online]. 2019 [cit. 2022-04-25]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2019/02/celkovy-vysledek-serialu-most-v-prumeru-pres-1-6-mil-divaku/>

⁸¹Mediaguru: Celkový výsledek seriálu *Most!*: v průměru přes 1,6 mil. diváků [online]. 2019 [cit. 2022-04-25]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2019/02/celkovy-vysledek-serialu-most-v-prumeru-pres-1-6-mil-divaku/>

se kterými se potýká celá naše společnost, například transsexualita, xenofobie vůči Romům, předsudky.

V tabulce níže uvádíme seznam všech postav a vlastní jména a příjmení herců, kteří je ztvárnili.

<u>Seriálové jméno</u>	<u>Vlastní jméno a příjmení</u>
Luděk	Martin Hofmann
Eda	Michal Isteník
Franta	Zdeněk Godla
farář	Cyril Drozda
Čočkin	Vladimír Škultéty
Dáša	Erika Stárková
Tonda	Filip František Červenka
Ilona	Jitka Čvančarová
Juliš	Jiří Schmitze
Julišová	Tat'jana Medvecká
Roman	Leoš
Žaneta	Klaudia Dudová
Jožo	Petr Bažo
Laco	Julius Oračko
Romana	Dominika Býmová

Tabulka 3: Účinkující seriál Most⁸²

⁸² CSFD: MOST! (seriál) [online]. [cit. 2022-04-28].
Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/431912-most/prehled/>

5.2 Bez vědomí

Bez vědomí je šestidílný seriál od scénáristy Ondřeje Gabriela. Žánrově jej řadíme k dramatu/thrilleru. Poprvé byl uveden komerční televizí HBO 17. 11. 2019. Scénář je zasazen do doby listopadové roku 1989.⁸³

„Rok 1989. Marie je profesionální houslistka, která před 12 lety se svým mužem, pronásledovaným disidentem Viktorem, uprchla z totalitního Československa do Británie. Teď se ale vítr začíná pomalu obracet a ve vzduchu visí změna. Marie by toho ráda využila a po letech konečně navštívila svou rodinu. Jenže brzy po návratu do Prahy se ukazuje, že to byla osudová chyba. Viktor za dramatických okolností zmizí a není jisté, zda je vůbec naživu. Marie chce za každou cenu zjistit, co se s ním stalo. Co když však není na pravdu připravena? Ukazuje se totiž, že Viktora nehledá jen ona, ale i tajné služby několika států. A čas utíká čím dál rychleji, protože pád železné opony se blíží...“⁸⁴

Hlavní hrdinkou je Marie Skálová (Táňa Pauhofová), která je velmi nadanou houslistkou. Její otec, pronásledovaný disident, jí ale její cestu za úspěchem komplikuje. Otec Marii seznámí s Viktorem Skálou. Viktor se rozhodne, po neustále se stupňujícím pronásledování, utéct. Marii do celé situace nechce zatahovat, nakonec se ale nechají převézt přes hranice řidičem kamionu. Život v Anglii vedou spokojený, i tak ale Marii neopustí láska k Praze, proto se snaží v listopadu 1989 vrátit do rodného města i s Viktorem. A jak se zdá, není to zcela dobrý nápad. Začíná to vypadat, že by se mohl zhroutit režim. Marie má proto pocit, že je pro ně v Praze už bezpečno, opak je ale pravdou. Manžela i ji srazí auto, což vyvolá u mnoho lidí pochybnosti, zda útok nebyl připravený. Marie je po autonehodě nalezena před jedním z nejhorších restauračních zařízení v Praze. Když se v nemocnici shání po manželovi, je jí jasné, že v celém tomto příběhu něco nesedí. Po Viktorovi Skálovi začíná pátrat nejen ona, britská tajná služba MI6, sovětská KGB, ale i Luděk Berg (Martin Hofmann), který celou akci vede tajně.⁸⁵

⁸³Aktuálně.cz: Recenze: Seriál Bez vědomí vypráví o Sametové revoluci s cynismem místo nostalgie [online]. 2019 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/film/bez-vedomi-hbo-recenze/r~53eb7c00062a11ea88f50cc47ab5f122/>

⁸⁴CSFD: Bez Vědomí [online]. [cit. 2022-05-02]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/675966-bez-vedomi/prehled/>

⁸⁵Aktuálně.cz: Recenze: Seriál Bez vědomí vypráví o Sametové revoluci s cynismem místo nostalgie [online]. 2019 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/film/bez-vedomi-hbo-recenze/r~53eb7c00062a11ea88f50cc47ab5f122/>

<u>Seriálové jméno + případně příjmení</u>	<u>Vlastní jméno a příjmení</u>
Marie Skálová	Táňa Pauhofová
Viktor Skála	Martin Myšička
Luděk Berg	Martin Hofmann
Václav Vlach	Jan Vlasák
Hanka	Lenka Vlasáková
Petr	Petr Lněnička
Susanne Claytonová	Hattie Morahan
Gerald Lloyd	David Nykl
Miluška	Kristýna Podzimková

Tabulka 4: Účinkující seriál Bez vědomí⁸⁶

⁸⁶ CSFD: Bez Vědomí [online]. [cit. 2022-05-02].

Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/675966-bez-vedomi/prehled/>

6 Martin Hofmann

„Martin Hofmann 31. 3. 1978 v Českých Budějovicích

*Činoherní herectví vystudoval na pražské DAMU (2000) v ročníku profesora Miloše Horanského, Borise Rösnera a Evy Salzmanové. V době studií začal hostovat v pražském Rokoku, kam nastoupil do angažmá. Po odchodu na volnou nohu následovala spolupráce s Dušanem D. Pařízkem na inscenaci *The Bandits*, dále hostování v Divadle Bez zábradlí, v Divadle Radka Brzobohatého, ve *Virole* a v Divadle v Řeznické.*

*Nejvíce spolupracoval s pražským Spolkem Kašpar, kde působí dodnes. V režii Jakuba Špalka, Filipa Nuckollse a Alexandra V. Minajeva ho diváci mohli vidět jako *Dykova Krysaře*, *Marberova Dona Juana* v *Soho*, *Horatia* v *Hamletovi*, *Tybalta* nebo *Stoppardova Guildensterna* v inscenaci *Rosencrantz a Guildenstern jsou mrtvi*. V současném repertoáru pak jako *Rostandova Cyrana*, *Stavrogina* v *Dostojevského Běsech*, *Zastavárnika* v *Něžné téhož* autora; posledními premiérami pak jsou *Mrzák Inishmaanský* *Martina McDonagha* a *Opilí Ivana Vyrpajeva*.*

*Hraje také v Divadle Bolka Polívky představení *Mínus dva* a ve Studiu Švandova divadla v komedii *Lordi*, dále pak v *Ungeltu*, *Rokoku* a *Virole*. V této sezóně nazkoušel *Chválu bláznovství* pro divadlo *Palace* v režii *Jakuba Nvoty*.*

Z herecké filmografie:

Trpaslík, Masaryk, The Zookeeper's Wife (2017), Anthropoid (2016), Vraždy v kruhu (2015), Případy I. oddělení (2014), Nevinné lži (2013), Běžci (2012), Terapie, Kriminálka Anděl (2011), Zakázaný člověk (2009), Kdopak by se vlka bál (2008), Zlatá muška (2007), Hezké chvíle bez záruky, Hranice (2006), The Brothers Grimm, Ulice (2005), Mörderische Suche, Silný kafe (2004), PF 77 (2003), Perníková věž (2002), Hanele (1999)“⁸⁷

⁸⁷Martin Hofmann: O Mně [online]. [cit. 2022-05-08]. Dostupné z: <http://mhofmann.cz/cs/o-mne>

6.1 Luděk Říha – Most

„Právě ho vyhodili z práce, bydlí v polorozpadlé barabizně, dluží, kam se podívá, má problémy s exmanželkou i se synem. A v tom nejhorším za ním přijde pošťák Ondra s pozváním do Pošty pro tebe, kde na něj čeká překvapení...“⁸⁸

Luděk Říha pracuje pro autodopravu. Jeho zaměstnání rozhodně není jeho koníčkem, důležité termíny/úkoly ho nechávají chladným. Jakmile mu skončí pracovní doba, odchází domů, ať už má na starosti důležitou zakázku, či ne. Celá věc eskaluje, když vede dialog se svým nadřízeným, kterému ukazuje jasný nezájem o práci, je na něj drzý a vulgární. Luděk Říha přichází o práci, po příchodu domů zjistí, že je odpojen od přívodu elektřiny, kamarád Roman si přichází pro peníze, které mu Luděk už dlouho dluží, a aby toho nebylo málo, jeho bývalá manželka se nezapomene připomenout, že včas neposílá výživné na dítě. Po tak problematickém dnu se Luděk schází ve známé restauraci Severka s kamarády. Tam si jej také vyhledá Ondra z Pošty pro Tebe. Luděk je vyděšený, neví, zda může pozvání přijmout. Bojí se, že to je další záležitost z minulosti, která ho pronásleduje, proto se musí poradit s kamarády. Ti mu samozřejmě radí, že Poštu pro Tebe musí navštívit, a to především proto, že je třeba promluvit v televizi o tom, jaké mají obyvatelé Mostu problémy s romskou menšinou. Nestačí se divit, když zjistí, kdo si ho do Pošty pro Tebe pozval. Jedná se o jeho bratra Pavla, který se rozhodl podstoupit změnu pohlaví, potkává se tedy už se svou sestrou Dášou, pro kterou zpočátku nemá žádné pochopení, ale samozřejmě ho napadne ji využít ve svůj prospěch, proto Dášu přemluví, aby se s ním zúčastnila závodu v autě, z něž mohou získat finanční odměnu...⁸⁹

Luděk Říha je klasickým xenofobem. Pochopení nemá nejen pro romskou menšinu, ale ani pro svoji sestru Dášu, u které nedokáže pochopit důvody, proč dále nemohla žít jako muž. Jako rodič selhává na plné čáře. Se svým synem mluví vulgárně, není schopen dítě vychovávat. V jistých případech sice cítí zodpovědnost, což ale nestačí. Sám má sklony k alkoholismu, nevede funkční život, není proto možné, aby šel někomu příkladem.

Ani Martin Hofmann, který Luděka Říhu ztvárnil, se o něm nevyjadřuje v superlativech: *„Lud'an je tak trochu debil“*. Takto postavu definoval v rozhovoru pro Český rozhlas. Je to ale právě on, který měl své požadavky na roli, proto nepochybně přispěl k tomu, jak

⁸⁸CSFD: MOST! (seriál) [online]. [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/431912-most/prehled/>

⁸⁹MOST: Epizoda 1/8 [online]. CT1, 2019 [cit. 2022-05-08]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10995220806-most/216512120010001/>

Luděk Říha působí: „*Vymezil jsem se vůči určitý ukňouranosti a povolenosti tý postavy. Přál jsem si a prosil jsem, ať ho trochu zaktivní, ať je to klidně větší slon v porcelánu, ale ať má jako tah na bránu, byť ten tah může být mimo, špatně, ale ať to valí před sebou. Ať není pasivní, ať je aktivní.*“⁹⁰

6.2 Jan Berg – Bez vědomí

Jan Berg začínal svou kariéru u kriminální policie. Později pracuje pod vedením Václava Vlacha ve Státní bezpečnosti (StB). Jedná se o mladého policistu, který je plný ideálů, proto se vždy snaží vyřešit všechny případy. Vlach ho nutí v mnoha případech spolupracovat, i když sám Berg má pocit, že se nejedná o záležitosti, kterými by se měla zabývat StB. Jinak tomu není ani u spisu Akademik. Když se ale se blíže seznámí s tím, o co se jedná, chce pokračovat, což Vlach odmítá. Odůvodňuje to tím, že nadřízený náměstek, jím případ odejmul. Berg se ale informuje, zjistí, že je tomu jinak, a proto se rozhodne pátrat na vlastní pěst.

Berg je skromný vyšetřovatel, který si plně neuvědomuje poměry, které v zemi panují. Sám chce, aby vše bylo vždy vyšetřeno, aby vždy odhalil pravdu a případ vyřešil. Komunisti ale mnohdy pravdu nepotřebovali/nechtěli. Jeden z takových je právě i Vlach, který tají svou minulost.

Berg patří mezi muže, kteří žijí prací. I když má milostný poměr se sekretářkou Miluškou, jejich setkávání je náhodné, rovněž vedené spíše na pracovní bázi. V celé šestidílné sérii je zobrazován především jako tzv. workoholik.

Přes veškerou pomoc ve vyšetřování případu Akademik, jak od sekretářky Milušky, tak i od jiných lidí, se mu nedaří odhalit pravdu. Berg je schopen udělat cokoli pro to, aby zjistil Vlachovu, ale i Skálovu minulost, což ho nakonec stojí život.

⁹⁰ Český rozhlas: Martin Hofmann: Lud'an je tak trochu debil [online]. CT1, 2019 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/martin-hofmann-ludan-je-tak-trochu-debil-7734106?msclkid=a63fbe75cebe11ec8ae7beb791d13951>

7 Analytická část

7.1 Analýza z hlediska fonetického

7.1.1 Jan Berg – Bez vědomí

Z hlediska zvukové stránky si Jan Berg vedl velmi dobře, ačkoliv menší chyby v mluveném projevu najít můžeme. Mluví v některých případech krátí samohlásky: „*Víš, co si **m**yslím, Václave?* ↑“ Zajímavé nám ovšem přijde to, že se tak nestává vždy: „*Major Berg, z dvojky, já se moc omlouvám, soudruhu náměstků, že vás takhle bez vědomí nadřízeného oslovuju, ale jde mi o plukovníka Vlacha, víte, kdybyste nám dal šanci, **ta** si **m**yslím, že bysme s→tou věcí uměli pohnout, sem o→tom přesvědčen.* ↓“ Tak je tomu ve spojení s mnohými slovy. Pokud by docházelo stále ke stejnému krácení, jednalo by se o nářeční formu jazyka. Krácení však není prováděno důsledně, nejedná se proto o nářeční rys. Důvodem je, stejně jako využívání obecné češtiny, tempo řeči. Čím rychleji se herec snaží mluvit, tím častěji můžeme tyto jevy pozorovat.

V některých případech dochází také k redukci souhláskové výslovnosti: „*Ted' **de** hlavně o to, aby na tebe nepřišli.* ↓“ Hůrková se k tomuto v České výslovnostní normě vyjadřuje takto: „*Ve tvarech jsem, jsi, jste, jsme, jsou, se připouští zjednodušená výslovnost bez souhlásky [j] např. přišli jsme, volal jsem, získali jsme, kdož jste bez viny, přijali jste, vyslovujeme [přišli sme], [volal sem], [získali sme], [gdoš ste], [přijali ste] aj. Výslovnost souhlásky [j] se zachovává ve slovesných tvarech záporných (např. nejsme, nejste, nejsou) a tam, kde sloveso být plní funkci slovesa plnovýznamového (obvykle je na něm ve větě větný přízvuk, důraz). Na počátku slov, jako např. jméno, jménem republiky, mluvím jménem svobodného národa, jdu...“⁹¹ Jan Berg dialog v tomto případě vede s Vlachem v domácím prostředí. Tuto zvukovou chybu mohl dostat jako připravenou od scénáristů, aby se zdůraznila neformálnost situace. Může to být jeden z důvodů, proč k nedbalé výslovnosti dochází. Nestává se tak totiž ve všech případech: „*Jak někomu jinému?* ↑ *Komu?* ↑ *Dyť tohle je pro→nás.* ↓ *Je to přesně naše parketa, navíc ty seš nejzkušenější důstojník pomalu v→celým baráku.* ↓ *Vo co **jde**?* ↑“ V předchozí citované větě si můžeme všimnout, že mluví často používal v mluvených projevech protetické v-, které je příznačné pro obecnou češtinu. Děje se tak opětovaně: „*Ehm, jestli Vaška opravdu vyštípe, a k→ tomu pak ještě mu umře Vlasta, tak ↓ to je v→prdeli celý.* ↓ *Dneska jsme byli**

⁹¹HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. Česká výslovnostní norma. Praha: Scientia, 1995, s. 34. ISBN 80-85827-93-X

v→Sokolovně, v→tý hospodě, a voni furt se nás ještě bojejí, oni ještě bojejí nás, my se už bojíme jich. ↓ “

Z hlediska charakteristiky postavy můžeme zmínit, že protetické v-, prvek obecné češtiny, používá hlavně, když komunikuje s osobami, které dobře zná. Při dialogu například se soudruhem náměstkem nebo dalšími lidmi, které vidí zřídka, jej nevyužívá. Protože Berg působí na policii, měl by dle této skutečnosti mluvit odpovídajícím jazykovým kódem, avšak nestává se tak. S nadřízeným Vlachem se stýká v některých případech i v domácím prostředí (v neodkladných situacích), stejně tak se děje i se sekretářkou Miluškou, proto zřejmě nevyužívá spisovných tvarů: má pocit, že si to vzhledem k neformálním situacím a blízkému vztahu k oběma osobám, může dovolit, což poté přejímá i v pracovním prostředí.

Častým jevem u herce bývá potlačování souhlásky [l], zpravidla na konci slov: „*Tak to by moh bejt průser, to jo. ↓.*“ Jedná se samozřejmě o rys obecné češtiny, který není v oficiálním prostředí policie žádoucí.

V průběhu všech dílů, v nichž se objevuje, mluví dostatečně hlasitě. Ve větách dělá adekvátní pauzy, pouze v některých případech, zcela cíleně, udělá pauzu v průběhu mluvy, kde není třeba: „*Ehm, jestli Vaška opravdu vyštípe, a k→tomu pak ještě mu umře Vlasta, tak ↓ to je v→prdeli celý. ↓.*“ Je to způsobeno tím, že postava Jana Berga se zamyslela nad tím, jak by situace byla vážná, kdyby k výše řečenému opravdu došlo, proto se objevil tzv. zásek. Podobně je tomu i v tomto případě: „*Toho auta, co srazilo Skálu. ↓ Ráno si to nechám vyjet z→registru a ↓ uvidíme. ↓.*“ Abychom blíže určili důvod této pauzy, je dobré mít k dispozici obrazový materiál, z nějž je zřejmé, že Jan Berg očekává, zda ho přeruší Vlach, s nímž vede dialog. Jan Berg také u řečnické otázky: „*To jako vážně. ↓.*“, využívá klesavou intonaci, avšak v tomto případě bychom zpravidla očekávali intonaci stoupavou, jak tomu v případě otázek bývá. Z obrazového materiálu je zřejmé, že v této chvíli jistým způsobem už rezignuje, proto nedodrжуje důslednou stoupavou intonaci.

7.1.2 Luděk Říha – Most

Postava Ludka Říhy si podle očekávání nevedla v mluveném projevu příliš dobře z hlediska pravidel spisovné výslovnosti, i přesto jsme očekávali závažnější chyby, než se vyskytly.

Mluvčí ve svém mluveném projevu redukuje souhlásky. Uvedeme nějaké typické příklady:

Pod', pod' na→pivko. ↓

Pocem. ↓

Kam deš? ↑

Fak jo? ↑

Pod', pod', pod', jedem. ↓ Čauky. ↓

Jo, sázky sou vypsaný, akorát že nikdo nevsadil. ↓

*Já nechci bejt neslušnej, ale to **sou** důležitý věci pro→náš region.* ↓

*Ty vole, to **ste** se posral, otče, ne.* ↓

*Ty vole, já sem ho **nepřítáh**, ne.* ↓

*V→neposlední řadě my chceme přísnější kontrolu karbanátků ze→severočeskejch masokombinátů, jo, protože po→karbanátku Uhlířovo svačinka, tak se menuje ten karbanátek, **sme** všichni v→hospodě dostali vyrášku.* ↓

Stejně tak dochází ke krácení samohlásek.

*Nezlobte se, já tohle **musim** říct.* ↓

Zdravim. ↓

Minus jedna. ↓

*Jdi se bodnout, ti **řikám**.* ↓

Prosim? ↑

Já nevim. ↓

*Hele, Edo, vyrazili mě z→práce, bejvalka mi nedovolí vidat se s→Tondou, dyť to pivo s→kamarádama je to poslední, co **mam**.* ↓

Jak redukci souhlásek, tak ale i krácení samohlásek můžeme přisoudit tomu, že Říha nemluví spisovnou češtinou, nýbrž češtinou obecnou. Jedním z dalších důvodů je časová tíseň. Z našich prepisů, ale i z obrazového materiálu, je zřejmé, že Říha vždy neredukuje stejné souhlásky, např. verbum *jmenuji* jednou vyslovuje bez souhlásky -j, jindy ale se souhláskou. Pokud Říha mluví rychle, je rozčilený, souhlásku nevysloví, když má více času na vyjádření se, souhlásku vysloví. Samohlásky krátí ve větším množství. Stává se tak téměř stále. Jak už bylo výše uvedeno, je to rys obecné češtiny.

V některých promluvách mluví příliš rychle, proto nám může dělat problém vyslechnout, co říká. Jindy nemluví dostatečně hlasitě, abychom bez většího soustředění rozpoznali, co mluvčí říká. Naopak, pokud se rozčílí, začne křičet, tudíž špatně artikuluje. Jak z mluveného projevu, tak i z obrazového materiálu můžeme usoudit, že se Luděk Říha při některých dialogích špatně ovládá, proto není schopen kontrolovat svůj mluvený projev.

Ačkoliv se tak nestávalo často, mluvčí působí na diváka rušivě: je třeba, aby každý dokázal reagovat na aktuální situaci, mluvil dostatečně nahlas a srozumitelně, což nebylo vždy plněno.

Říha v některých větách nedělá adekvátně pauzy. Stává se tak hlavně, když mluvené výstupy mají působit nepřipraveně. Jako jeden z příkladů můžeme uvést pohřeb Čočky: „*Dobrý den, já se menuju Luděk Říha. ↓ Původně sem sem nechtěl chodit, ale když už ten pohřeb je, ↓ tak... ↓ Čočkin, ↓ Čočkin s→náma v→Severce seděl každé den, měl místo naproti mně ↓, hned u→výčepu. Pil desítku ↓ a→nesnášel griotku. Kouřil Pall Mallky, ↓ nebo Camelky? ↑*“ Tato situace byla specifická tím, že Luděk se na pohřeb Čočky nechystal, tudíž ani nepočítal s tím, že bude pronášet řečnický projev. K návštěvě ho donutila kamarádka Žaneta. Na pohřbu byl poté Edou vyzván, zda by místo faráře neproněsl pár slov. Vzhledem k tomu, jakou postavu herec hraje, se dalo očekávat, že to nebude pohřební řeč s odpovídající úrovní.

Luděk Říha v některých tázacích větách nevyužívá stoupavé intonace, naopak používá chybně intonaci klesavou. Pokud se na tyto situace zaměříme detailně, zjistíme, že se tak stává hlavně, pokud v některých promluvách využívá tzv. řečnických otázek, na které neočekává žádnou odpověď. Z tohoto důvodu se nám může zdát, že dialogy, které vede Říha s komunikačními partnery, jsou monotónní. Nemusíme poznat, kdy se někoho na něco táže, kdy naopak. Pokud si Martina Hofmanna vyslechneme i v běžných hovorech, zjistíme, že chybná práce s intonací u zjišťovacích otázek je jeho řečovým zvykem. V rozhovorech, které jsou k dispozici na webu Českého rozhlasu Radiožurnál, jsou tyto chyby znatelné, rozhodně ale ne v takovém množství jako při ztvárnění postavy Ludka Říhy v seriálu Most. Martin Hofmann tak působí jako nepřipravený a nedbalý mluvčí. Což je samozřejmě v seriálu Most záměrem, v běžném životě by ale na těchto chybách měl zapracovat.

7.2 Analýza z hlediska lexikálního

7.2.1 Jan Berg – Bez vědomí

Jan Berg povětšinou mluví nespisovnou češtinou. Nevyužívá familiární výrazy nebo zdrobněliny. Naopak ve větší míře si můžeme všimnout vulgarismů a slangových výrazů: *do prdele, kurva, tyvole, hovno, průser, chlast, kontráš, origoš, loch, lucipán, frajer, dobříš*. Slangové výrazy mají v mluveném projevu své opodstatnění: Berg je příslušníkem policie, proto si v jeho mluvě můžeme všimnout slov jako *kontráš, loch* apod. Vulgarismy ale vzhledem k jeho profesi nejsou vhodné. Jako společný jmenovatel můžeme uvést rozčilenost. Berg se v některých situacích není schopen kontrolovat. V dialogích to působí nevhodně, postavu mluvčího to charakterizuje jako někoho, kdo není schopen využívat funkční a vhodné kultury mluveného projevu, ale také slušnosti ve vyjadřování. Vzhledem k tomu, že seriál je zasazen do listopadu roku 1989, mohli bychom očekávat rozdíl oproti současné češtině, a to především ve formě užívání dnes již knižnější a archaické podoby češtiny. V různém časovém období byla totiž spisovnost a nespisovnost vnímána mnohdy jinak. I když období listopadového roku 1989 neodmítalo už nespisovnost v celé její šíři, i tak bychom ale očekávali od příslušníka StB vyšší míru spisovnosti. Jan Berg mluví nespisovně především s osobami, se kterými už někdy byl v kontaktu, vedl dialog. O větší míru kultivovanosti se snaží, pokud se setká s někým poprvé. Povětšinou to můžeme vysledovat ve chvílích, kdy potřebuje nějaké informace k vyšetřování. Samozřejmě využívá také výrazy, které se v dnešním mluveném a psaném projevu vyskytují zcela výjimečně: *soudruh, kontráš, čes práci: „Soudruhu náměstku, promiňte, čes práci. ↓“; „Jak to myslíš, taky kontráš?“⁹² ↑“*, což je způsobeno právě tím, že postava v seriálu představuje osobu z minulosti.

⁹²Kontráš – příslušník vojenské kontrarozvědky

Jan Berg s nadřízeným Vlachem, sekretářkou Miluškou a s některými svými informačními zdroji diskutuje obecnou češtinou, což můžeme doložit na konkrétních příkladech – vynechává slabičné l (*moh, splet*) „*Tak to by **moh** bejt průser, to jo.* ↓“, „*Ale, Václave, asi sem se **splet**, vid’.* ↓“, -ý nahrazuje -ej (*bojej, plnej, vydržej, zabejval, bejt, hodnej, bouranej, blbej, chytěj, řešej*) „*Když se ovce **bojej**, tak se houfujou, né?* ↑“, „*No jo, ale u → tebe není plnej barák vnitřáků.* ↓“ ..., využívá protetické v- (*vopravdu, von, vona, vod, vo→tom*) „*Jinak by ti nezbejvalo, než doufat, že tendle režim padne **vopravdu** hodně rychle a → tebe nestihnou zavřít.* ↓. “, „***Von** tam byl jako chovanec a tys tam byl jako vychovatel.* ↓“...

V dialozích Jan Berg opakovaně užívá několik frazémů: „*Když se ovce bojej, tak se houfujou, né?* ↑“, „*To je jasný jak facka*“. Využívá je, aby postava působila autenticky i mimo pracovní prostředí. I když je policistou, je také v některých případech neúřední postavou. Právě proto je pronáší, když se s nadřízeným Vlachem pohybuje na mysliveckém honu a v domácím prostředí. V promluvách najdeme také několik cizích slov: *emigrant, disident, agent, turnus, liga*. I když jsou dnes tato slova téměř zdomácnělá, projev to pozvedá na vyšší úroveň, kterou od příslušníka Berga očekáváme.

Častá je také univerbizace, která není nespisovným jevem. Mluví ji v mluveném projevu využívá hlavně z důvodu jazykové ekonomičnosti. V seriálu se setkáváme se situacemi, kdy Jan Berg navštěvuje Vlacha a Milušku v neformálním prostředí, kde by bylo nevhodné používat celá sousloví.

„*Mimochodem, kdo zavolal tu **záchranku**?* ↑“ → záchranná služba

„*Tady už nejseš na→**kriminálce**.* ↓“ → kriminální policie

„*Dělals tam vychovatele, v→ tom **děcáku**.* ↓“ → dětském domově

„*Než by přijela **sanitka**.* ↓“ → sanitní služba

„*Mám u → **dopraváků** známý a myslím, že nějaká cesta se určitě najde.* ↓“ → dopravní policie

7.2.2 Luděk Říha – Most

Luděk Říha nemluví spisovnou češtinou, ve výjimečných případech využívá hovorové češtiny, a to především, pokud jedná s osobami o organizaci Snědá tíseň. Mluvené projevy, které pronáší, jsou nespisovné, především s rysy obecné češtiny, což bylo vzhledem k charakteristice postavy očekávané, neboť se jedná o muže s nižším vzděláním, pohybujícího se mezi lidmi s nižším sociálním statutem.

Během sledování všech dílů si nevšimneme žádných výrazů, které by nebyly příznačné pro dobu, do které je seriál zasazen (rok 2019). V současné době není nespisovnost v seriálech, filmech odmítána. V tomto případě je využívána hlavně proto, aby byla podtržena charakteristika postavy, proto je zcela zřejmé, že v mluvených projevech nenajdeme žádné knižní, archaické výrazy, ale téměř ani spisovnou češtinu.

Ačkoliv je slovní zásoba Luděka Říhy spíše jednodušší, můžeme si v dialogích všimnout cizích slov: *stigma, aspirant, monitorujeme, organizace, web, logo, rasismus, trecky, wifi, absolvent, dotace, média, konzultovat, story, depresivní*. Většina uváděných slov jsou dnes už zdomácnělá. To je jeden z důvodů, proč je Luděk Říha používá. Samotná postava totiž v celé seriálové sérii nepůsobí příliš vzdělaně, což je zajisté cílem scénáristů. Na druhou stranu také můžeme říci, že v některých situacích dokáže Říha mluvit hovorovou češtinou. Jak jsme uváděli výše, stávalo se tak, pokud diskutoval o organizaci Snědá tíseň s někým, na koho se snažil zapůsobit. Jednalo se o formální situace, proto by měl v těchto chvílích mluvit češtinou spisovnou. Využívá ale hovorové češtiny, která, jakkoliv je útvarem spisovné češtiny, je využívána víc v neformálních situacích.

V některých případech Luděk Říha využívá familiárních výrazů a zdrobnělin: *maminka, Ilonka*. Stává se tak, pokud mluví o své bývalé ženě. V seriálu to vyznívá ironicky, protože je několikrát poukázáno na to, že s Ilonou nemá dobré vztahy, a to především kvůli tomu, že mu zakazuje syna vidět. Důvodem užití zdrobněliny je tedy zřejmě zesměšnění či znevážení bývalé ženy.

Čeho si můžeme v dialozích všimnout, jsou vulgarismy: *do prdele, kunda, kretén, buzna, posrat, poblejt, prcáte, prdel, ty vole, neserte* apod. Využívané vulgarismy v takové míře jsou silně rušivé. Vzhledem k tomu, o jaký seriál se jedná (regionální komedie), která se má spíše vysmívat určité skupině lidí, jsme mohli očekávat, že výstupy budou tímto způsobem vyjadřování prostoupené. Pokud by ale byly užity v menší míře, postava by i tak plnila očekávání, takto to můžeme považovat až za nevhodné. Je otázka, zda scénáristé pracovali s hyperbolou v takové míře, aby nadužíváním těchto prvků vykreslili postavu až jako karikaturu.

7.3 Analýza z hlediska morfologického

7.3.1 Jan Berg – Bez vědomí

Chyby z hlediska časování a skloňování nebyly očekávané. Jan Berg, ale i ostatní vystupující v seriálu *Bez vědomí*, jsou zkušení mluvčí, nehrají postavy, pro které by bylo příznačné toto chybování, a protože se jedná o seriál z prostředí policie, projevy by měly mít odpovídající úroveň.

Jediné, čeho si můžeme všimnout, je hojné používání nespisovných a hovorových tvarů. Z uváděných příkladů je zřejmé, že Jan Berg mluví především obecnou češtinou.

Adjektiva

„*To je **jasný** jak facka.* ↓“

„*Jak někomu **jinýmu**?* ↑“

„*Je to přesně naše parketa, navíc ty seš nejzkušenější důstojník pomalu v→**celým** baráku.* ↓“

„*Ehm, jestli Vaška opravdu vyštípe, a k →tomu pak ještě mu umře Vlasta, tak ↓ to je v →**prdeli celý**.* ↓“

„*No jo, ale u →tebe není **plnej** barák vnitřků.* ↓“

„*Hele, Vašku, já chápu, že to máš teďka těžký, že sou pro→tebe důležitější úplně **jiný** věci.* ↓“

„*No, já mám taky jednoho **známýho** a ten by něco potřeboval.* ↓“

„*Ten **známej** schání Med'oura nebo Tatrovku, může to bejt i→ Volha, prostě něco většího, ale jedině v→ černym.* ↓“

„*Zároveň jde ale o →to, aby to moc nestálo, tak buď tak **hodnej**, zjisti mi všechny čerstvě **bouraný** černý auťáky v →Praze, ať má frajer z→ čeho vybírat.* ↓“

„*Čerstvě **bouranej**?* ↑“

„To teda nejste z→ **levnýho** kraje. ↓“

„Uvědomuješ si, že seš v→ **pořádným** průseru? ↑“

Pronomina

„Dneska jsme byli v→ Sokolovně, v→ **tý** hospodě, a **voní** furt se nás ještě bojeje, oni se ještě bojeje nás, my se už bojíme jich. ↓“

„Chce si hrát na→ lucipána, je prostě **takovej** zvláštní. ↓“

„**Každý** tajemství se jednou provalí. ↓“

Verba

„Když se ovce **bojeje**, tak se **houfujou**, né? ↑“

„Co je nám po→ tom, to ať si **řešej** policajti. ↓“

„Major Berg, z dvojky, já se moc omlouvám, soudruhu náměstku, že vás takhle bez vědomí nadřízeného **oslovuju**, ale jde mi o plukovníka Vlacha, víte, kdybyste nám dal šanci, tak si myslím, že **bysme s** →tou věcí uměli pohnout, sem o→ tom přesvedčen. ↓“

„Fak jo? ↑ I rybky si **dávaj** večeri. ↓“

„Právě říkal, že tyhle **vydržej** skoro všechno. ↓“

„Nedalo mi →to a trochu sem se **zabejval** tim Skálou. Představ si... ↓“

„Dobře, ale já jsem, Vašku, z→ kriminálky **zvyklej** uvažovat trochu jinak. ↓“

„Ale přece sám musíš **cejtit**, že na→tom celým něco nesedí. ↓“

„To **dělaj** v →tomdle státě všichni. ↓ **Nechávaj** věci tak, jak sou, i když sou na→ hovno. ↓“

Hovorovou češtinu nelze mluvčímu vytýkat. Jedná se o součást spisovné češtiny. Zajímavé pro nás je, že Jan Berg nemluví spisovnou češtinou ani v pracovním prostředí (až na výjimky). Jeho postava se příliš neobjevuje v soukromé sféře. Pouze se sekretářkou Miluškou a nadřízeným Vlachem, když je navštěvuje v domácím prostředí. V těchto chvílích očekáváme, že herec nemusí mluvit spisovně. Ovšem to, že i v pracovním prostředí, se svým nadřízeným Vlachem, ale i jinými osobami, mluví obecnou češtinou, můžeme považovat za nevhodné. Příslušník policie by měl mít schopnost mluvit spisovnou češtinou, neboť značná část jeho komunikace se odehrává ve formálních situacích. Působí jako špatný mluvčí, který se neuvědomuje povahu komunikační situace, což jsme u takové postavy neočekávali.

7.3.2 Luděk Říha – Most

Luděk Říha dělal v některých případech chyby v časování a skloňování. Uvedeme si některé příklady:

„*Romano, bud' tak hodná, hod' mi to do*→*mikrovlne*. ↓“ – Mluvčí Říha špatně skloňuje slangový výraz *mikrovlna*, může to být způsobeno tím, že chce dodat do *mikrovlnné* trouby. Z obrazového materiálu bychom měli ale spíše usoudit, že se jedná o špatně skloňovaný slangový výraz, protože není k dispozici žádný náznak, že by chtěl pokračovat v promluvě.

„*Kvůli čeho jako*. ↓“ – Herec využívá špatnou vazbu s nepravou předložkou *kvůli*, která se běžně pojí se 3. pádem, zde je užitá s 2. pádem. Luděk se mohl přeréknout, ale také tato špatná vazba může být způsobená tím, že diskuse probíhá mezi Říhou a jeho sestrou v ranních hodinách, respektive přímo po tom, co se Říha probouzí, tudíž má postava působit rozespale, nesoustředěně.

„*Já jsem Říha a*→*jdu do Pošta pro Tebe*. ↓“ – Mluvčí Říha neskloňuje název pořadu. Z obrazového materiálu bychom mohli říci, že je ve chvíli, kdy pronáší tuto větu, poněkud zaskočený. Sám ale také několikrát během seriálu podotkne, že o Poště pro Tebe slyší poprvé, proto je možné, že se snaží zachovat stejné tvary, aby nechyboval.

„*Ale, Tondo, musíš mířit vysoko, nemyslím ty kravat'áci, ty* →*vole, musíš to mít tady*.“ – V této situaci herec hraje jednu ze svých opileckých scén, tudíž bychom tuto chybu mohli považovat za připravenou. Herec není schopný kontrolovat svou promluvu, proto neužívá správných tvarů.

„*S vlastníma názorama, to fak ne. To chápu*.“ – Ačkoliv dochází k nesprávnému užití tvaru s koncovkou *-ama*, tuto chybu nemůžeme mluvčímu vytýkat. Opakuje totiž především to, co řekla jeho bývalá žena Ilona, snaží se jí tím vysmívat a zesměšnit ji, chybu proto udělal zcela záměrně.

V mluveném projevu se vyskytuje celá řada chyb ve skloňování a časování. Říhovou slabší stránkou je zřejmě skloňování. I přesto je ale třeba říci, že nesprávných tvarů bylo očekáváno mnohem více. To, že není chybovost mnohem větší, je způsobeno tím, že Říha opravdu málokdy pronáší složitá souvětí, delší větné konstrukce. Pověštinou odpovídá pouze jednoduchým slovním spojením. I tak je ale potřeba říci, že některé věty působí tak, jako kdyby je pronášel cizinec. Chyby ve skloňování poukazují nejen na Říhovu nevzdělanost, ale také na nepřipravenost a rychlost, s kterou mluvené projevy pronáší. Je zřejmé, že to byl záměr scénáristů. Mluvčí nemá působit jako vzdělaný, kultivovaný mluvčí.

7.4 Analýza z hlediska syntaktického

V syntaktické části se zaměříme na nepravidelnosti větných konstrukcí, které Jan Berg a Luděk Říha využívají. Důraz bude kladen především na výpovědní modifikace systémové.

7.4.1 Jan Berg – Bez vědomí

Výpovědní modifikace

„Jedním z podstatných důsledků situační zakotvenosti výpovědi jsou různé modifikace úplných (explicitních) větných struktur (vět). Běžně totiž říkáme jen to, co je v dané situaci dostačující k porozumění a k dosažení našich záměrů (cílů); např. nemluvíme v úplných (celých) větách, neopakujeme zbytečně už řečené, zkrátka říkáme jen to, co je vzhledem k dané situaci nezbytné nebo nové; např. Jsem proti! Nadto pak respektujeme zvyklosti (konvence) vyjadřování v daných (stereotypních) situacích, neboli komunikační normy; srov. Gulášovou polévku a pivo! (objednávka v restauraci). S rozdílnou mírou explicitností se rovněž vyjadřujeme v projevech mluvených a písemných, v projevech monologických a dialogických aj. Příjemce interpretuje (chápe) smysl výpovědi, tj. jejich obsahy a komunikační funkce na základě svých jazykových, slohových a komunikačních kompetencí vždy s pomocí situace, a to tak, že si je intuitivně (v duchu, do značné míry neuvědoměle) „převádí“ na úplné (explicitní) větné (souvětné) formulace.“⁹³

Elipsa

„Zaklíněnost výpovědi v S se projevuje ve vynechávání (elizi) toho, co je dáno v S (včetně řečového kontextu), co z S může příjemce vydedukovat (vyvodit).“⁹⁴

Jan Berg elipsu využívá kvůli jazykové ekonomičnosti. Je zřejmé, o čem mluví, proto nemusí opakovat slovesné a slovesně-jmenné predikáty, podmínky. Jsou ale také momenty, kdy si ani mluvčí, scénáristé nemusí uvědomovat, že elipsu využívají. Jedná se například o ustálená spojení, která v běžné řeči už příliš nevnímáme jako výpovědní modifikaci: „Všechno nejlepší, Václave. ↓“, „Šéfe, dvě piva. ↓“. Pokud by elipsa nebyla využívána,

⁹³GREPL, Miroslav, Zdeňka HLADKÁ, Milan JELÍNEK, Petr KARLÍK, Marie KRČMOVÁ a Marek NEKULA. Výpovědní modifikace. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 570. ISBN 80-7106-134-4.

⁹⁴GREPL, Miroslav, Zdeňka HLADKÁ, Milan JELÍNEK, Petr KARLÍK, Marie KRČMOVÁ a Marek NEKULA. Výpovědní modifikace. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 570. ISBN 80-7106-134-4.

mluvený projev by na diváka mohl působit rušivě. Jak už bylo uváděno, ve všech případech není třeba opakovat, co už bylo řečené.

„*Dobrý den*“ – vynechávání slovesného predikátu v práci větách

„*Všechno nejlepší, Václave.* ↓“ – vynechávání slovesného predikátu v práci větách

„*Právě říkal, že tyhle vydržej skoro všechno.* ↓“ – vynechávání podmětu

„*Šéfe, dvě piva.* ↓“ – vynechávání slovesného predikátu

„*Zdravim, překvapení.* ↓“ – vynechávání být ve slovesně-jmenných predikátech

„*Bud' se do toho podívejte, nebo mi to vraťte.* ↓“ – vynechávání podmětu

„*Památníček.* ↓“ – vynechávání být ve slovesně-jmenných predikátech

„*Co děláte? ↑ Ste se úplně posral.* ↓“ – vynechávání podmětu

„*Hele, proč ze mě celou dobu děláš vola? ↑ Skála. ↓ Vo→ něm mluvím.* ↓“ – vynechávání podmětu

„*Hmm, dvě kila, jo?*“ – vynechávání slovesného predikátu

Vsuvka

Mluví Berg v některých situacích klade nevhodné a neočekávané pauzy. Proto není snadné detekovat vsuvky. Věta by měla být schopna fungovat i bez vsuvky, tímto způsobem se můžeme pokusit ji rozpoznat. Nejvíce ji využívá, pokud diskutuje s Vlachem, v jednom případě se sekretářkou Miluškou a náměstkem. V jiných případech se se vsuvkou nesetkáme. V mluveném projevu ji můžeme označit jako doplnění či zdůraznění.

„*Ty →vole ↑, hele, ten je vod → nás?*“

„*Neprofláklejší disidentská putika v→ Praze a najdou před→ ní disidentskou dcerušku, emigrantku, v→bezvědomí.* ↓“

„*Dneska jsme byli v→ Sokolovně, v→ tý hospodě, a voni furt se nás ještě bojeje, oni se ještě bojeje nás, my se už bojíme jich.* ↓“

„*Major Berg, z dvojky, já se moc omlouvám*“

„*Znáš Skálu od→ malička, on zná tebe, celý ty roky se znáte.* ↓“

„*Taky to můžu nechat bejt, nedělat kolem toho halo, jak si chtěl, ale víš co, Václave, to bys mi musel říct pravdu. ↓ Jak to bylo a co za→ tím vším je.* ↓“

„Napřed sis vymyslel historku, že náměstek na nás ten případ hodil, že nesmí bejt nic na→ papíře, **nic oficiálně, jo, kecy**, náměstek nelhal, ten vůbec nevěděl, která bije, ten v→ životě o Skálovi neslyšel. ↑“

Parcelace

„Jde o výpovědní modifikáty typu: Koupím si novou bundu – koženou; Ty s ním chceš mluvit? Sama? Beze svědků?; Jedu do Prostějova – za maminkou apod. V těchto případech jde o rozčleňování rematické složky na dílčí fragmenty.“⁹⁵

Zmiňované parcelace Berg pronáší v neformálních situacích. Ačkoliv povětšinou diskutuje s nadřazeným Vlachem a Miluškou, jeden příklad je také z rozhovoru s Paterou. Tak vysoký výskyt je způsobený rozčleností mluvčího – rozhovory jsou expresivní, tudíž plné tohoto výpovědního modifikátu.

„Tak teoreticky sem mohla dojít. ↓ Nějak dovrávorat. ↓ Zas tak daleko to→ není. ↓“

„Jak někomu jinýmu? ↑ Komu? ↑ Dyt' todle je pro→ nás. ↓“

„Kuli tomu jeho podpisu? ↑ Prosim→tě. ↓ Kdo z→ nás není svině? ↑“

„Hele, proč ze mě celou dobu děláš vola? ↑ Skála. ↓ Vo→ něm mluvím. ↓“

„Kde? ↑ Tam kde ted', ne? ↑ Jednou nohou v→ lochu. ↓“

„Née. ↑ Dobrý. ↓ Nic. ↓ Normálka. ↓“

„A jak moc? ↑ A kde? ↑“

Opakování výrazů

Opakování výrazů zdůrazňuje obsah promluvy. To ovšem neplatí ve všech případech. V prvním níže uváděném příkladu, bychom z obrazového materiálu mohli říci, že se jedná spíše o nekontrolovaný projev rozptýleného mluvčího. Jinak tomu je v druhém případě, kdy je Berg vyslýchán příslušníkem KGB. Cílem mluvčího je zdůraznit, že jeho nadřazený Vlach by nikdy nepodvedl svoji vlast. Snaží se tak také odvést pozornost od sebe. Sám se totiž oprávněně bojí o život.

„Tak míchej. ↓ Míchej. ↓“

⁹⁵GREPL, Miroslav, Zdeňka HLADKÁ, Milan JELÍNEK, Petr KARLÍK, Marie KRČMOVÁ a Marek NEKULA. Výpovědní modifikace. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 570. ISBN 80-7106-134-4.

„*Vlach by nikdy nezradil svoji vlast. ↓ Nikdy. ↓*“

Apoziopeze

„*Termín převzatý do klasické mluvnice z rétoriky; přerušení a nedokončení výpovědi. Apoziopeze se vyjadřuje pauzou, graficky třemi tečkami*“⁹⁶

K apoziopezi dochází z různých důvodů. V prvním případě Bergovi do řeči skočil Vlach. V druhém případě se mluvčí snažil dát Vlachovi možnost vyjádřit se, proto udělal pauzu, kterou můžeme považovat za apoziopezi. Tohoto výpovědního modifikátu je využíváno zcela cíleně. Dialogy tak působí více autenticky. V celé řadě situací jsou v seriálu znatelné situace, kdy je rozčilený nejen mluvčí Berg, ale i jiné postavy, proto si mohou skákat do řeči, nechávat si prostor pro další doplnění.

„*Nedalo mi →to a trochu sem se zabejval tím Skálou. Představ si... ↓*“

„*Toho auta, co srazilo Skálu. ↓ Ráno si to nechám vyjet z→registru a ↓ uvidíme. ↓*“

7.4.2 Luděk Říha – Most

Luděk Říha po celou dobu seriálu využívá jednoduché věty, případně odpovídá pouze slovním spojením. Proto je téměř nemožné vyhledávat výpovědní modifikace, ať motivované nebo nemotivované.

Níže uvádíme několik ilustrativních příkladů.

Elipsa

„*Hele, nehraj na →city, dobře? ↑*“ – Mluvčí komunikuje s Františkem. V této situaci by bylo nevhodné, kdyby opět opakoval jeho jméno, když nám je z obrazového materiálu zřejmé, že k nikomu jinému tuto větu nepronáší.

Parcelace

„*Fakt. ↓ Vylez z →tý postele. ↓ Dělej už. ↓*“ – Říha se snaží Dášu namotivovat, aby se vzchopila po smrti Čočkina.

„*Je to prostě v→ hajzlu. ↓ A mně v tomhle městě nikdo nepomůže. ↓ Nikdo. ↓*“ – Herec parceluje odpověď, protože očekává, že se mu budou kamarádi pokoušet do řeči skákat, uklidňovat ho, že situace není tak vážná. Nestává se tak.

⁹⁶Petr Karlík (2017): APOZIOPEZE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: <https://www.czechency.org/slovník/APOZIOPEZE> (poslední přístup: 23. 5. 2022)

Opakování výrazů

„*Ne, ne, ne.* ↓ “ – Říha má odmítavý přístup k názoru kamarádů na Čočkínův pohřeb, proto zdůrazňuje nesouhlas.

„*Hele, přijde mi trochu nefér, trochu nefér.* ↓ “ – Toto opakování výrazů působí jako nezáměrné. Říha je zřejmě zaskočený, že se jeho bývala žena bez něj rozhodla, že Tonda bude předán do péče jemu. Proto nekontroluje svůj mluvený projev a rozčílí se.

„*Ivane, Ivane.* ↓ “ – Herec zdůrazňuje jméno Čočky, protože si myslí, že ho vzbudí. Ten je bohužel ale už po smrti.

Jednoduchý způsob vyjadřování, který reprezentují především jednoduché větné konstrukce, případně výpovědi nevětné povahy, jsou využívány proto, že postava Luděkka Říhy nemá působit dojmem výborného mluvčího. Luděk je hlavní postava, i přesto během osmi dílů, v kterých vystupuje, vyslechneme mnohem menší množství vět než u Jana Berga v seriálu *Bez vědomí*. Mnohdy neodpovídá ani jednoduchou větou, a to ani na delší otázku. Slyšíme tak často pouze výrazy *jo, ne, nevím*. Zajímavé je, že tak činí ale pouze, pokud mluví s komunikačním partnerem, kterého už zná. Pokud se snaží zapůsobit organizací Snědá tíseň na obyvatele Chánova a pracovníka sociálního odboru, dokáže mnohdy vytvořit souvětí, delší promluvu: „*To se tak dělá.* ↓ *Vlastně je to standardní postup.* ↓ *Chtěli jsme vědět, jak to bude vypadat, dyž vás někdo bude srát.* ↓ *Tak teď to víme, sme to možná trochu přehnali, sorry.* ↓ *Hele, my vás vopravdu monitorujeme a→dostali ste se do→úzkýho okruhu těch aspirantů.* ↓ “

7.5 Analýza neverbálních prostředků

7.5.2 Jan Berg – Bez vědomí

Z hlediska posturiky můžeme konstatovat, že Jan Berg má v neformálních situacích ruce v kapsách. Za společný rys můžeme považovat chůzi. Pokud mluví jde, ve všech případech má ruce v kapsách. Někdy ale také když sedí, a je v klidu, především když mu někdo odporuje, nesdílí jeho názor. Dání rukou do kapes je rys pohrdání, opovržení. Ruce v jiných případech využívá minimálně. Někdy rukou mávne, na někoho ukáže, sáhne si na bradu, ale také si pohrává s prsty – především, když poslouchá jiného mluvčího. V tomto případě to můžeme zhodnotit jako nevhodný element. Mluvčí očekává odpověď, na Jana Berga hledí, proto může poklepávání prstů vyvolat u druhé strany pocit, že promluva jej nezajímá, nesouhlasí s ní, nebo se dokonce snaží zabavit se během ní jiným způsobem. V situaci, kdy konfrontuje Vlacha s tím, že ví o spojení se Skálou, má ruce založené na hrudníku. Toto gesto zpravidla znamená jistý odstup. Berg ale v této situaci

chce vyjádřit Vlachovi podporu. Nechce, aby se jeho nadřízený bál, že právě on by prozradil toto spojení. Proto by pro nás toto gesto mohlo být mírně matoucí.

Haptika postavy není příliš výrazná. V menší míře se dotýká pouze Milušky, s kterou udržuje tajný intimní vztah. Nikoho jiného se nedotýká, dokonce ani Vlachovi nepodává ruku v den narozenin. Postavu to charakterizuje jako chladnou, což můžeme považovat za záměrné – Berg zná informace, které jsou pro jeho okolí nebezpečné, tudíž se snaží na nikoho nevázat, aby nedostal do problémů i další osoby.

Ve většině případů se neusmívá. Úsměv můžeme považovat za rys bližšího vztahu. U Jana Berga obzvláště. Úsměvy si vyměňují pouze se sekretářkou Miluškou, s kterou udržuje bližší vztah.

Z hlediska proxemiky můžeme konstatovat, že si Jan Berg udržuje povětšinou společenskou vzdálenost. Pouze s Miluškou vstupuje do intimní vzdálenosti. V některých případech naruší i společenskou vzdálenost s lidmi, kteří jsou pro něj cizí. Například, když donese Paterovi svazek, který požadoval, a on jej následně hodí do ohně. To Jana Berga velmi rozruší, proto se k němu snaží přiblížit, aby svazek zachránil.

U výslechů, které vede on sám, využívá přehnané mimiky: častěji mrká, ale také zvedá obočí a rukou se dotýká čela. Stává se tak hlavně, když přechází do fáze rozhořčení z podmínek, které si druhá strana klade. V některých případech také vykulí oči, pokud se diví něčemu, co od druhých slyší: můžeme si toho všimnout v případě dialogu s Miluškou, kdy se od ní dozví, že je považován také za „kontráše“.

V případech, kdy někoho vyslýchá, pokyvuje hlavou. Někdy tak dělá, pokud chce po druhé osobě, aby se někam přesunula (místně), v druhém případě se tak stává, pokud to má vyznívat jako souhlasné gesto. Berg s některými metodami, které používá Vlach, nesouhlasí. Můžeme to vydedukovat z pohybů hlavy. Vlach využívá násilí, nebojí se vyslýchaného uhodit, aby začal mluvit tak, jak on potřebuje nebo očekává. Přesně v těchto případech Jan Berg odhlíží do jiných míst, kroučí hlavou. Nemusí to samozřejmě vždy značit to, že nesouhlasí s Vlachem, ale může tímto způsobem naznačovat také vyslýchané osobě, aby se nepokoušela vzdorovat, protože to nepřinese úspěch. Stejným způsobem se chová při rozhovorech s Miluškou, když ví, že pravdu má ona, ačkoliv by si přál, aby tomu bylo jinak.

Před Bergovou smrtí je vidět v jeho tváři jistá ustaranost. Především při rozhovoru s Miluškou při návštěvě u ní doma. Jan Berg je nejspíše už znepokojen z celé situace. Je mu jasné z fotografie, kterou má od Patery, že jeho nadřízený Vlach má s tímto případem něco společného, ale neví žádné podrobnosti. Už při dialogu s nadřízeným se ukázalo, že má obavy, aby někdo nezjistil spojení mezi Vlachem a Skálou, protože pro Vlacha by to byl velký problém.

Jan Berg se snaží vždy udržet oční kontakt s komunikačním partnerem. Neočekávané to může být v případě, kdy řídí automobil, i přesto ale Vlachovi s mírnými přestávkami hledí do očí. Na druhou stranu v situacích, kdy je žádoucí, aby navázal oční kontakt, nečiní tak. Můžeme si toho všimnout při studování dokumentů. Vlach se pokouší navázat řeč, Berg sice slovně reaguje, oční kontakt ale nenavazuje, a to pouze z důvodu nezdvořilosti, což v tomto případě považujeme za rušivý element – Jan Berg se tak staví do situace, kdy si divák může myslet, že jeho nadřízený Vlach nenavodil dostatečně zajímavé téma, aby Berg ukončil vykonávanou činnost čtení. Nenavázání očního kontaktu také může působit tak, že Berg Vlacha nerespektuje, proto není schopen dodržovat základní pravidla slušnosti.

Neverbální prostředky můžeme hodnotit jako přiměřené, což bylo vzhledem k charakteristice postavy očekávané. Martin Hofmann je zkušený herec, který by neměl působit amatérsky, přehrávat atd. Pravdou je, že v některých situacích mohly být neverbální prostředky výraznější. Očekávali jsme tak, především před jeho smrtí, kdy je mučen příslušníkem KGB.

7.5.2 Luděk Říha – Most

Neverbální prostředky využívané Luděkem Říhou jsou mnohem výraznější než ty, které používá Jan Berg. Z hlediska posturiky můžeme říci, že Luděk Říha dává až nad míru často ruce do kapes. Vzhledem k tomu, že Luděk Říha povětšinou působí v seriálu laxním dojmem, i tento charakteristický rys je zcela cílený. Časté je také rozhazování a mávání rukama. Stává se tak, když se rozčílí, je překvapený. V jiných situacích, když nastupuje nervozita, se poškrabává po bradě, hladí po čele.

Haptika hlavní postavy není příliš výrazná. V některých případech se cíleně dotýká sestry Dáši, povětšinou, když ji chce ponížit. V celém seriálu se vyskytne pouze jedna situace, kdy mluvčí Říha není ke svému okolí lhostejný, a to ve chvíli, kdy jeho sestra Dáša požaduje, aby si lehnul vedle ní: „*Nemoh by sis vedle mě na chvíli lehnout?* ↑ *Víš jako brácha.* ↓“ – Říha její prosbu vyslechne, dokonce ji pohladí po rameni. V jiných situacích se nikoho nedotýká. Ani se o to nesnaží. V seriálu se ale vyskytuje celá řada situací, kdy by byla vhodná podpora, prokázání jisté náklonnosti, což se nestává.

Luděk Říha se často usmívá. V některých případech je to až nevhodné, ironické. Stává se tak hlavně, když se snaží vyprovokovat svoji sestru Dášu tím, že není schopný ji uznat jako ženu. Toto můžeme označit za záměrné. Luděk Říha má působit jako xenofobní postava, která není schopna uznat cokoli, co se odchyluje od zavedených stereotypů či norem. Proto jsou ironické úsměvy v seriálu tak časté.

Proxemika Luděka Říhy se v různých situacích liší. Povětšinou se snaží udržovat společenskou vzdálenost. Tu poruší pouze v situaci, kdy se rozčílí. Někdy se také k Dášě přiblíží v situaci, kdy se ji chce vysmívat, ví, že ona toto vnímá jako něco, co dělá pouze, když se snaží jí dát najevo, že ona nežije vhodným způsobem (alespoň dle jeho představ).

Luděk Říha využívá hojně mimiky. Pokud se rozčílí, mrká očima, krčí čelo, někdy se pohladí po čele. Tuto skutečnost bychom nemuseli považovat za rušivý prvek. Pravdou je, že Luděk Říha využívá mimiky v tomto seriálu rozhodně více než v běžných rozhovorech mimo seriál. Tudíž to zřejmě je záměrné.

Za nevhodné by mohlo být považováno nenavazování očního kontaktu. Mluvčí Říha tak činí, když je v Severce, jeho promluvy poslouchají všichni kamarádi, tudíž se nedívá nikomu do očí, dokonce často pohled upírá tzv. do mrtvého bodu. V těchto případech by bylo zcela patřičné, aby se herec snažil navazovat oční kontakty se všemi kamarády průběžně. Ve zmiňovaných situacích to může postavu charakterizovat jako stydlivou, ostýchavou. Vzhledem k tomu, jak po celou dobu seriálu Luděk Říha vystupuje, bychom se měli ale spíše přiklonit k tomu, že se jedná typický rys nezdrovilosti – Říhu to charakterizuje jako nejen špatného mluvčího, ale také neslušného, a to hlavně z toho důvodu, že ve chvíli, kdy mluvčí diskutuje s více komunikačními partnery, nemůže žádný z nich vědět, ke komu přímo mluví.

8 Komparace mluvených projevů

Cílem diplomové práce bylo potvrdit predikci, že Martin Hofmann jako postava Jan Berg a Luděk Říha bude využívat odlišné úrovně mluvených projevů. Předpokládali jsme, že Jan Berg, jakožto zaměstnanec policie, který vystupuje povětšinou ve formálním prostředí, bude mluvit spisovnou češtinou prostoupenou profesní mluvou ze sféry kriminální policie, zatímco Luděk Říha, jakožto velkou část seriálu nezaměstnaný, pohybující se v neformálním prostředí, bude využívat nespisovnou češtinou, prostoupenou slangovými prvky. Zmiňovaný předpoklad se z větší části potvrdil. Luděk Říha jako postava, která je zobrazována především v neformálním prostředí s přáteli, mluvil nespisovnou češtinou, z velké části prostoupenou slangovými prvky, ale především vulgarismy. Mluvené projevy Jana Berga byly sice na lepší úrovni než ty, které můžeme vyslechnout od Ludka Říhy, rozhodně ne ale na takové úrovni, jež jsou od příslušníka kriminální policie čekány. Důvodů, proč se tak stávalo, je několik. Jan Berg má s Vlachem, se kterým vede značnou část dialogů, bližší vztah, než je běžné mít s nadřízeným na formální půdě v pracovním prostředí. V některých případech ho navštěvuje i v domácím prostředí, což ho může svádět k tomu, aby mluvil obecnou češtinou. Samozřejmě jsou v seriálu zobrazovány také situace, kdy Berg diskutuje s informačními zdroji, se kterými se setkává mimo pracovní prostředí. Všechna tato vyřčená fakta dokazují druhou predikci, totiž že mluvené výstupy jsou ovlivněny nejen verbálními schopnostmi mluvčího, ale také situacemi, ve kterých se nachází.

Odklonění od spisovné normy Martina Hofmanna u obou postav seriálů bylo podobné. Hofmann v některých případech nedělal adekvátně pauzy. Mnohem větší chybovost byla ale v intonaci u tázacích vět. Stávalo se, že herec místo stoupavé intonace využíval chybně klesavé, což z mluvených projevů dělalo monotónní věty, těžko od sebe rozlišitelné, a tak působil jako nedbalý mluvčí. Využíval také typické prvky obecné češtiny, jako jsou například protetické v-, koncovka -ý zaměněná za koncovku -ej, vynechávání slabičného -l, zjednodušené prvky souhláskových skupin, krácení samohlásek. Z hlediska časování a skloňování docházelo k větší chybovosti u Ludka Říhy, který záměrně neskloňoval názvy (Pošta pro Tebe), v některých případech i běžná slova. Jan Berg využíval především hovorové koncovky slov.

Odlišná byla ale analýza z hlediska lexikální a syntaktické stránky. Slovní zásoba Jana Berga byla na značně lepší úrovni než slovní zásoba Ludka Říhy. Obě seriálové postavy využívaly slangové výrazy. Jan Berg dokázal v některých případech tvořit i složitá souvětí prostoupená častými výpovědními modifikáty. Luděk Říha mluvil především

v parcelovaných větách. V některých případech odpovídal pouze slovním spojením či jedním slovem, a to i za situací, kdy si otázky, které mu byly kladeny ze strany dalších účinkujících, žádaly odpověď alespoň celou větou. Mluva Lud'ka Říhy byla prostoupená častými vulgarismy. Míra výskytu byla až nad míru velká, což můžeme považovat za silně rušivé.

Jedná se o dvě velmi odlišné postavy, Jan Berg má zobrazovat příslušníka policie, který využívá odpovídajícího jazykové kódu, zatímco u Lud'ka Říhy se očekává, že mluvené projevy budou méně spisovné. Obě postavy až na menší rozdíly mluvily podobně, což je v rozporu s naším předpokladem, že postavy pocházející z jiného společenského prostředí, ale i z jiné doby, budou mít výrazně odlišný jazykový kód.

Úroveň mluvených projevů Lud'ka Říhy snižují především užití vulgarismy, rovněž z hlediska syntaktické a lexikální stránky měly výstupy Jana Berga vyšší úroveň. Jan Berg odpovídal v celých větách, v některých případech i v souvětích, ačkoliv využíval obecné češtiny, skloňování a časování bylo téměř bez chyb, kromě užívaných hovorových koncovek, což mluvčímu nemůžeme vyčítat. Co je třeba ocenit, jsou výpovědní modifikace užívané Janem Bergem, mluvené projevy jsou jimi ozvláštňovány, činí je zajímavými, což je stav i na vyšší úrovni z hlediska kultury mluveného projevu. Na druhou stranu mohl Jan Berg, jakožto příslušník oficiální instituce, využívat plně spisovné češtiny. Jeho postava se pohybovala především v pracovním prostředí, až na některé výjimky, proto bylo očekáváno, že bude využívat plně spisovné češtiny, tak se ovšem vždy nedělo.

Zhodnotit, zda se postavy pokusily napodobit reálný svět, není tak jednoduché, jak jsme předpokládali. Můžeme zhodnotit, že postavy působí autenticky. Jakožto diváci nemáme k dispozici celý scénář, proto nemůžeme vědět, zda užívané prvky byly záměrné, nebo zda se jedná o nedodržení spisovné normy. Martin Hofmann i v reálném životě mluví nedbale, tudíž všechny vyřčené chyby nemusí znamenat, že se scénáristé pokusili postavu činit autentickou, ale jednoduše to mohla být nezáměrná chyba herce. Je také možné, že Hofmann takto činil záměrně právě proto, aby postavy působily autenticky, bez ohledu na scénář. Avšak můžeme se domnívat, že Luděk Říha i Jan Berg napodobují reálné postavy. Jan Berg, nemluví plně spisovně, ale mnohem více kontroluje svůj mluvený projev i neverbální prostředky. Oproti tomu Luděk Říha mluví především nespisovně, neverbální prostředky využívá často k tomu, aby mohl druhé osoby ponížít (například sestru Dášu), což bylo od postavy, která má prezentovat osobu s nižším vzděláním očekávané.

Závěr

Téma si autorka práce vybrala, protože ji už od počátku gymnaziálního vzdělání fascinovalo, jaké rozdíly mohou být mezi různými mluvenými projevy napříč jedinci i společnostmi. Ve své bakalářské práci se zabývala připravenými a nepřipravenými projevy žáků základních škol a gymnázia. Pro diplomovou práci zvolila analýzu ztvárnění dvou postav českým hercem Martinem Hofmannem ve dvou typech seriálů – parodického a detektivního.

Základním předpokladem bylo, že volba rozdílného typu mluvčího se projeví odlišnými způsoby utváření jejich promluv a že tyto odlišnosti budou patrné, či dokonce velmi výrazné. Domnívali jsme se, že tvůrci seriálu cíleně odliší projevy, aby jimi alespoň částečně charakterizovali dané postavy, které představuje týž herec. Zároveň jsme předpokládali, že volbou odlišných typů projevu budou chtít kopírovat obecně rozšířené představy o tom, jak jednotliví mluvčí používají mluvený jazyk podle situací, v nichž se vyskytují. Navíc je mezi postavami i časová distance, což se neukázalo jako příznakové. Předpokládali jsme, že Luděk Říha, vystupující povětšinu seriálu v neformálním prostředí, jakožto představitel osoby s nižším vzděláním, pohybující se v „sociálně nižším“ prostředí, bude mluvit nespisovnou češtinou, zatímco Jan Berg jako zaměstnanec policie, zobrazovaný hlavně ve formálním prostředí (až na výjimky), bude využívat hlavně spisovné češtiny, doplněné místy profesní policejní mluvou. Rozdíly mezi oběma postavami skutečně znatelné byly, ne však v takové míře, jak jsme očekávali. Luděk Říha mluvil hlavně nespisovnou češtinou za používání vulgarismů. V seriálu byl zobrazen jako mluvčí, který o svou mluvu nedbá, v některých případech nedokáže kontrolovat ani své neverbální prostředky.

Hlavní odchylku oproti předpokladům však představovala postava Jana Berga, pokud ji hodnotíme vzhledem k pozici, kterou zastával. Příslušník policie by měl vzhledem k funkci projevu, zejména pokud jde o promluvy oficiální, mluvit odpovídajícím jazykovým kódem, což se mnohdy nedělo. Mluvil především obecnou češtinou. Větná stavba byla sice propracovanější než u postavy Luděka Říhy, ale také Berg používal například vulgarismy, které se rozhodně nehodí k postavě, která je zobrazována převážně v oficiálním prostředí.

Z hlediska zvukové stránky si vedl lépe Jan Berg. Ačkoliv jak u Jana Berga, tak ale i Lud'ka Říhy byly znatelné problémy s krácením samohlásek, redukováním souhlásek, ale také se stoupavou a klesavou intonací v tázacích větách. U Lud'ka Říhy si tohoto můžeme všimnout v mnohem větším rozsahu. Stejně tak měl Luděk Říha mnohdy problém s rychlostí a silou hlasu v průběhu mluvy. Způsobovalo to, že mu bylo mnohdy špatně rozumět.

Z hlediska lexikální stránky můžeme konstatovat, že postava Jana Berga byla mnohem úspěšnější. Ačkoliv Jan Berg nebyl v seriálu Bez vědomí hlavní postavou, využíval mnohem adekvátnější slovní zásoby než Luděk Říha jako hlavní postava v seriálu Most. U obou postav si můžeme všimnout užívání slov cizího původu. Samozřejmě se povětšinou jednalo už o ta zdomácnělá. Ve velkém množství byla užívána univerbizace z důvodu jazykové ekonomičnosti. Obě postavy ale také využívaly vulgarismy. I když Jan Berg rozhodně nevyužíval vulgarismů v takové míře jako Luděk Říha, vyznívalo to v obou typech seriálů rušivě. Od Lud'ka Říhy jsme očekávali, že nebude mluvit vždy spisovnou češtinou, bude využívat vulgarismů: v takové míře ale nebyly potřeba. Postava by očekávání, jak mluví člověk v neformálním prostředí, plnila i při mnohem menší míře výskytu. I když u Jana Berga nebyly tyto prostředky očekávány, přesto v jeho mluveném projevu byly. Často zdůrazňovaly rozčílenost, rozhořčení, které postava prožívala v důsledku zklamání ze svého nadřízeného Vlacha. Obě postavy využívaly slangové výrazy, Jan Berg i profesní mluvu.

Z hlediska morfologické stránky musíme konstatovat, že Jan Berg využíval koncovek hovorové češtiny, ale také češtiny obecné. Od veřejného činitele bychom očekávali spisovnou češtinu v plném rozsahu. Hovorovou češtinu ale nelze Bergovi vyčítat, jedná se o součást spisovné češtiny, prvky obecné češtiny ale nebyly v mluvených výstupech očekávány. Luděk Říha často chyboval ve skloňování. Postava tak působila, jako kdyby český jazyk neovládala na úrovni mateřského jazyka. Tyto chyby jsme u postavy, která představovala člověka s nižším školním vzděláním, pohybujícího se v sociálně oslabeném prostředí, očekávali. Dokonce jsme předpokládali, že chybovost bude mnohem větší.

S tím souvisí poslední sledovaná rovina, a to syntaktická. Luděk Říha, jak může být očekáváno na základě charakteristiky postavy, nemohl chybovat ve větší míře. Mnohdy totiž odpovídal pouze jedním slovem, slovním spojením. Dělo se tak ale i v případech, kdy mu komunikační partner pokládal otázky, které by vyžadovaly odpověď celou větou, případně souvětím. Proto nelze u postavy Lud'ka Říhy ani předpokládat větší výskyt výpovědních modifikací, které využívala postava Jana Berga. Mluvčí Říha tak působí jako nezkušený, popřípadě až slabý mluvčí. Naopak Jan Berg se snažil odpovídat celými

větami, dokonce v jeho projevu můžeme najít celou řadu výpovědních modifikací systémových, jako jsou parcelace, elipsa, vsuvka, předsouvání, apoziopse, opakování výrazů. Všechny tyto výpovědní modifikace činí projevy zajímavými a také pozvedají na vyšší úroveň. Zároveň také plní autentizační funkci. Dialogy a promluvy, jichž se herec účastní jako postava Jana Berga, se v těchto pasážích snaží vyvolat dojem, že se jedná o projevy přirozené.

Z hlediska neverbálních prostředků byla postava Lud'ka Říhy jistě výraznější než postava Jana Berga. Obě postavy udržovaly společenskou vzdálenost. Luděk Říha ji překračoval pouze ve chvíli, kdy se snažil ponižovat svoji sestru Dášu. Luděk Říha i Jan Berg v některých případech využívali přehnané mimiky. Stávalo se tak, pokud byly obě postavy nervózní, rozčilené apod. V některých případech také nenavazovali adekvátní oční kontakt. Luděk Říha především při neformálních situacích v restauračním zařízení Severka, Jan Berg v menší míře, pokud se soustředil na více činností najednou (při studování dokumentů apod.). Za nevhodný element můžeme považovat dávání rukou do kapes. Stávalo se tak u obou postav. Jan Berg tak činil při chůzi. Luděk Říha ve větší míře, dokonce i při mluveném projevu na pohřbu kamaráda Čocky, což bylo velmi nevhodné. Neverbální prostředky u Jana Berga byly povětšinou nerušivé a adekvátní. Samozřejmě jsme v některých situacích očekávali větší výskyt (výslech příslušníkem KGB apod.). Luděk Říha jako příslušník společenství s nižším sociálním statusem, pohybující se hlavně v neformálních situacích, využíval prostředků, které jsme očekávali. Mnohem častěji se usmíval, avšak většinou ironicky, což mělo ponižovat jeho sestru. I když to nemůžeme považovat za vhodné, rozhodně to přispívalo k charakteristice postavy a její autentičnosti.

Na závěr je třeba říci, že se nepotvrdila naše hypotéza, že Jan Berg bude jako státní úředník mluvit po celou dobu spisovnou češtinou, prostupovanou profesní mluvou. Berg mluvil stejně jako Luděk Říha nespisovnou češtinou, především obecnou češtinou. Rozdíl mezi oběma postavami je především ten, že Jan Berg mluvil v celých větách, souvětích. Pokud bylo třeba, mluvil spisovně, vždy pokud jednal s komunikačním partnerem, kterého neznal. Luděk Říha se o větší míru kultivovanosti také několikrát pokoušel, avšak neúspěšně. Jeho jednoslovné odpovědi byly naprosto nedostatečné, chybování ve skloňování ho staví do situací, kdy působí na diváka jako cizinec, protože je schopen sestavit věty, které nedávají smysl. Pokud by se Jan Berg pokusil o větší spisovnost i ve formálním prostředí, vypustil by ze svého mluveného projevu některé vulgarismy, naopak by do projevu zařadil více profesní mluvy, jeho mluva by byla odpovídající úrovni příslušníka policie. Luděk Říha splnil očekávání, která jsme měli. Podle našeho mínění

se mohl pokusit o vyšší míru kultivovanosti, např. odpovídat celými větami, vypustit mimořádné množství vulgarismů. Domníváme se, že i menší výskyt těchto prostředků by dostatečně přispíval k vykreslení charakteru postavy Ludka Říhy v satirickém, komediálním seriálu. Postava by i tak plnila očekávání, seriál by nic neztratil na své nadsázce a sarkasmu na hranici politické korektnosti, možná i za ní, postava Ludka Říhy by ve svém prostředí stále byla dostatečně autentická.

9 Využití seriálů *Most* a *Bez vědomí* ve výuce českého jazyka SŠ

V dnešní společnosti se často setkáváme s názory, že výuka žáků na SŠ, ale samozřejmě i ZŠ, je nudná, zahrnující látkou, která není v plné míře využita. Samotní žáci nám mohou, a často se s tím setkáváme, pokládat otázky, k čemu jim konkrétně výuka určité látky v životě bude užitečná. Hledat komplexní odpovědi je někdy těžké, zvláště pokud se jedná o předměty, s kterými se denně nesetkáváme. Jiným případem je ovšem výuka českého jazyka. Všichni občané by měli funkčně ovládat svůj mateřský jazyk. Někteří ve větší míře, někteří v míře menší, ale rozhodně by se všichni jedinci měli být schopni dorozumět na odpovídající úrovni. Jak ale takovou výuku obohatit, abychom alespoň u větší části studentů probudili zájem o látku? Můžeme se domnívat, že tento náš cíl splní zařazování audiovizuálních prostředků do výuky – u nás tedy konkrétně filmy a seriály. Někteří z nás mohou klást otázku, jak zrovna takové dva specifické seriály *Most* a *Bez vědomí* můžeme využít ve výuce českého jazyka. Domnívám se, že právě na těchto seriálech lze skvěle poukázat na celou řadu záležitostí. My se zaměříme především na stratifikaci českého národního jazyka, ale také neverbální prostředky. Pokusíme se vytvořit pracovní list, který studentům přiblíží rozdíly spisovné a nespisovné češtiny. Konkrétně, v jakých situacích je adekvátní použít spisovnou češtinu, v jakých situacích se naopak můžeme od spisovné odpoutat a využít prvků češtiny nespisovné. Právě toto odlišení studentům napomůže při schopnosti odlišit od sebe oficiální a neoficiální situace, sami budou využívat odpovídajícího kódu, což je zajisté jedním z cílů výuky čj na SŠ.

10 Pracovní listy Most a Bez vědomí

Ročník: 1.

Vzdělávací cíl: rozlišuje spisovný a nespisovný jazyk: obecnou češtinu, slangy, argot a dialekty, ve svém projevu volí prostředky adekvátní komunikační situaci

Plán hodiny: přivítání, představení tématu, práce s pracovním listem

Most

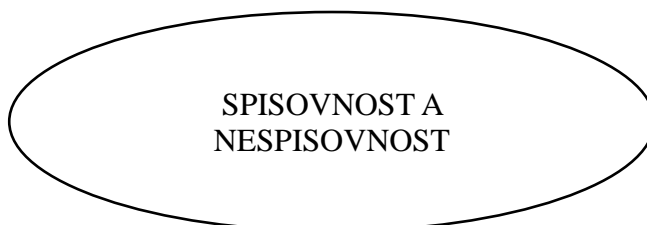
Ukázka: Pohřeb Čočky

1. pracovní list

5 MINUT

Myšlenková mapa

Co Vás napadne, pokud se řekne spisovnost a nespisovnost?

Zhlédněte danou ukázkou a odpovězte na otázky.

PŘEPIS:

Jedna věc byla na→Ivanovi taková zvláštní. ↓ Myslim, že si jí budu pamatovat do→smrti. ↓ Von vždycky hodně přemýšlel o→budoucnosti, no. ↓ Vo→tom, že jednou něco dokáže. ↓ A to, že se mu vlastně nikdy nic z→toho nepovedlo a→dost často to byly takový hovadiny. ↓ To je asi jedno, protože on ty sny měl. ↓ Narodil od→nás. ↓ Tak to je asi tak všechno, co vo→něm dokážu říct. ↓ Tak sbohem, Čočkine, máme tě rádi, půjdeme tě zapít. ↓ Tak dycky Most. ↓ Dost. ↓

4 MINUTY

O jakou komunikační situaci se jedná? (Oficiální/neoficiální) Zdůvodněte.

6 MINUT

V souvislosti s předešlou otázkou se pokuste do tabulky zhodnotit, zda Říha mluvil adekvátně k dané komunikační situaci. ANO (mluvený projev se dařil, byl adekvátní vzhledem ke komunikační situaci)/ NE (mluvený projev se nedařil, nebyl adekvátní vzhledem ke komunikační situaci).

Smuteční řeč	ANO	NE
SPISOVNOST		
NESPISOVNOST		
HLASITOST		
TEMPO		
PLYNULOST ŘEČI		
HEZITAČNÍ ZVUKY		
NEVERBÁLNÍ PROJEVY		

20 MINUT

Skupinová práce (pět členů)

V souvislosti s předešlými úkoly se pokuste Ludčkovi pomoci s adekvátní smuteční řečí. Podmínkou je zachovat fakta, která byla o Čočkovi řečená.

Pětílístek⁹⁷

1. Název tématu?
2. Dvě slova o tom, jaké téma je?
3. Tři slova popisující, co téma dělá?
4. Věta o čtyřech slovech vztahující se k tématu?
5. Synonymum, které formuluje téma?

⁹⁷Metodický portál RVP: Pětílístek [online]. 2014 [cit. 2022-06-27]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/18339/PETILISTEK.html>

2. pracovní list

15 MINUT

Kooperativní bingo

Se sousedem v lavici budete hrát kooperativní bingo. Vzájemně si pokládejte otázky. Jakmile budete mít všechny odpovědi vyplněné, zvolte bingo, společně si je zkontrolujeme. Pokud si u některých otázek nebudete vědět rady, máte k dispozici jednu radu paní učitelky.

Vyjmenujte tři rysy obecné češtiny.	Vyjmenujte variety spisovného jazyka.	Vyjmenujte variety nespisovného jazyka.
Jmenujte jedno slovo, které byste zařadili k neutrální spisovné češtině.	V jakém slovníku (normativní příručce) můžeme hledat výklad spisovné češtiny?	Vyjmenujte jedno nespisovné slovo.
Jmenujte jedno nářečí českého jazyka. V jakém teritoriálním území ČR se s ním setkáme?	Vymyslete jedno slovo, které řadíme ke slangu a hodilo by se k promluvě vedené mezi kamarády v restauračním zařízení.	Jmenujte jedno slovo řadící se k hovorové vrstvě českého jazyka.
V kterých situacích je žádoucí mluvit spisovnou češtinou? Vyjmenujte alespoň tři.	V kterých situacích není očekáváno, že budete mluvit plně spisovně?	V kterém slovníku byste hledali řeč podsvětí, mluvu mládeže apod.?

Zhlédněte ukázkou. V sešitě si udělejte dva sloupce, do kterých použítá slova roztrídíte.

V jednom bude spisovná čeština, v druhém nespisovná čeština. Pokuste se také určit, o jakou varietu se přesně jedná.

PŘEPIS:

Ne, nechod', Pavle, kurník. ↓ Počkej, počkej, poslechni mě. ↓ Poslouchej. ↓ Poslouchej. ↓ Promiň. ↓ Hele, já to tady bez→tebe finančně neutáhnu. ↓ Jesli budu muset zabojoval o→Tondu, tak bych se měl nějak sebrat. ↓Vypadá to, že dáváš tu komunikaci s→mladistvejma, navíc si dycky makal. ↓ To se cení. ↓ Hele, já to frajerům v→hospodě prostě vysvětlím. ↓ Nebude to snadný, ale voni to pochopěj, že to je prostě praktický, je to lepší držet si tě v→baráku. ↓ Co vy a→Tonda? ↑ Vy se teda bavíte, jo? ↑

SPISOVNÁ ČEŠTINA	NESPISOVNÁ ČEŠTINA

Co je na mluveném projevu Lud'ka nevhodné? Pokuste se zdůvodnit, proč tak činí.

Pantomima

Se sousedem v lavici se domluvíte na nějakém slovu ze spisovné/nespisovné vrstvy jazyka ze zhlédnuté ukázky. Zvolené slovo se pokuste předvést pomocí pantomimy. Úkolem publika je uhodnout předváděné slovo, ale také ho zařadit ke spisovnosti/nespisovnosti. **POZOR!** Každý z publika má pouze dva pokusy na uhodnutí. Pokud vyčerpá dva pokusy, vypadává. Pokud vyřadíte celé publikum, vyhráváte.

3. pracovní list

Bez vědomí

15 MINUT

Pokuste se sestavit charakteristiku policisty. V této charakteristice se zaměřte především na verbální a neverbální schopnosti. Poté si vytvořte menší komiks, který bude korespondovat s Vaší vytvořenou charakteristikou.

Obrázek 1: Komiks

Zdroj: Myloview: Obraz: Policista pop art vektorové ilustrace [online]. [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://myloview.cz/obraz-policista-pop-art-vektorove-ilustrace-c-69914A4>

Zhlédněte ukázkou. Každý dostanete bubliny s rozvrstvením českého národního jazyka. Ty si vlepte do sešitu a pokuste se slovní zásobu z ukázky zapsat ke správné bublině.

PŘEPIS:

Ten známej shání Meďoura nebo Tatrovku, může to bejt i→ Volha, prostě něco většího, ale jedinej v→ černym. ↓ Chce si hrát na→ lucipána, je prostě takovej zvláštní. ↓ Zároveň jde ale o →to, aby to moc nestálo, tak buď tak hodnej, zjisti mi všechny čerstvě bouraný černý auťáky v →Praze, ať má frajer z→ čeho vybírat.

SLANG

NESPISOVNÁ ČEŠTINA

ARGOT

NEUTRÁLNÍ PROSTŘEDKY

SPISOVNÁ ČEŠTINA

PROFESNÍ MLUVA

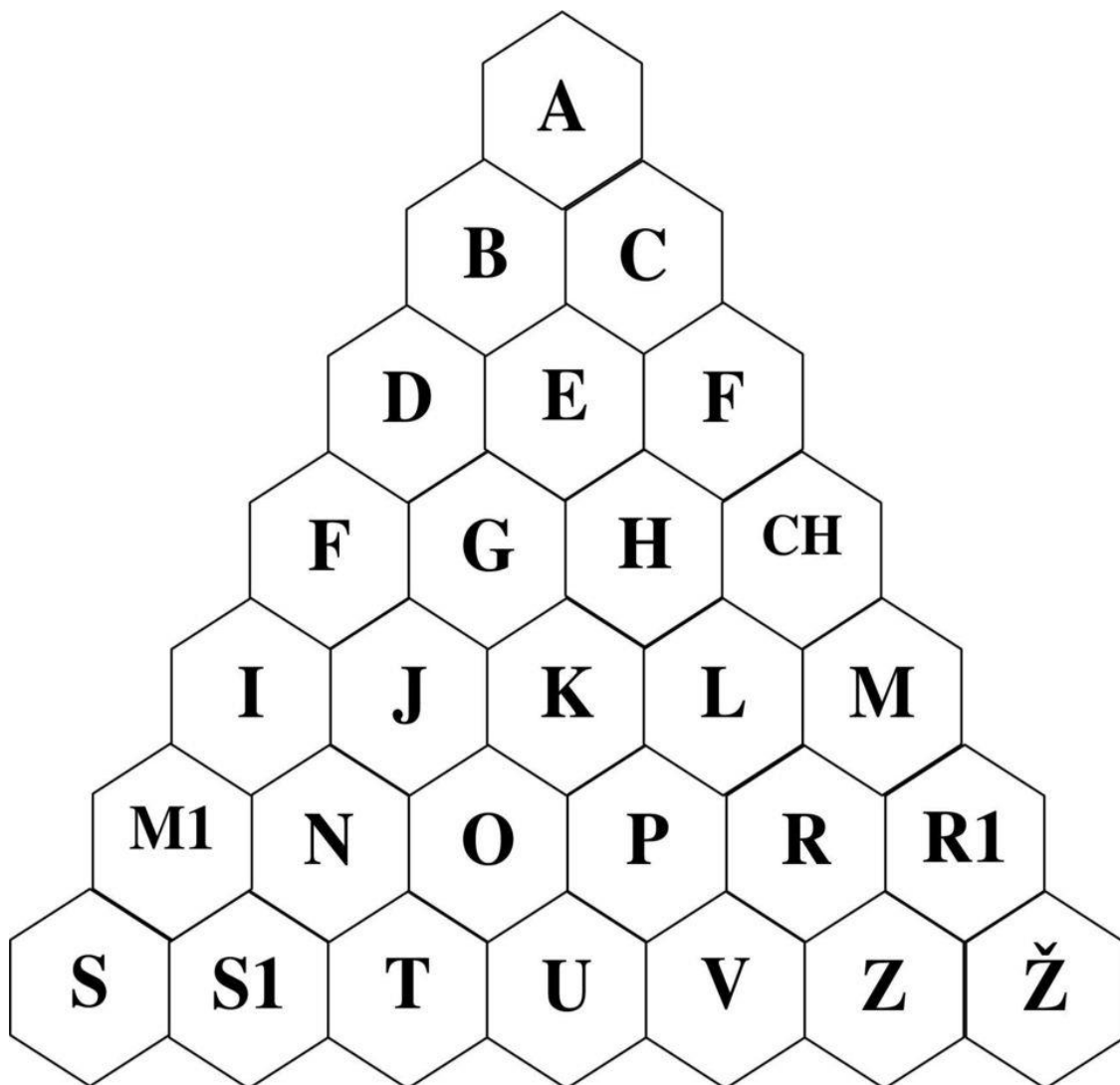
OBEČNÁ ČEŠTINA

5 MINUT

**Myslíte si, že využitá slovní zásoba se hodila vzhledem ke komunikační situaci?
Pokuste se zdůvodnit.**

AZ KVÍZ

Rozdělte se na dvě skupiny. Dle písmen dostanete zadanou otázku. Skupina, která dříve propojí tři strany polí, vyhrává. Náhradní otázky, které se musí vztahovat k ukázce, vymýšlí protihráč.

Obrázek 2: AZ KVÍZ

Zdroj: Docplayer: V lese živočichové az kvíz [online]. [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/18015032-V-lese-zivocichove-az-kviz.html>

- A: Je Berg v ukázce spisovný?
- B: Proč využívá Berg nespisovné češtiny?
- C: Kde Berg s informačním zdrojem jedná? Může se to nějakým způsobem podílet na užívané nespisovnosti? Proč?
- D: Zmiňte jeden slangový prvek užívaný v ukázce.
- E: Zmiňte jeden prvek obecné češtiny užívaný v ukázce.
- F: Zmiňte jeden prvek neutrální češtiny užívaný v ukázce.
- G: Vzpomeňte si na jakýkoliv frazém, který bude obsahovat jedno slovo z ukázky.
- H: Jaké typické prvky obecné češtiny můžeme v ukázce vyposlechnout?
- CH: Jaké typické prvky hovorové češtiny můžeme v ukázce vyposlechnout?
- I: Vyskytuje se v ukázce nějaké slovo, které byste řadili k profesní mluvě?
- J: Zmiňte jeden neverbální prostředek, kterého jste si v ukázce všimli. Co tento neverbální prvek může o postavě vypovídat?
- K: Co si myslíte, že znamená slovo lucipán? Odůvodněte.
- L: Hodí se vzhledem ke komunikační situaci spisovná nebo nespisovná čeština?
- M: Označili byste Berga jako výborného mluvčího? Zdůvodněte svoji odpověď.
- M1: Na čem by měl mluvit Berg ve svém mluveném projevu zapracovat? Zdůvodněte.
- N: Využívá Berg nějakých slov, které byste řadili k archaické češtině?
- O: Myslíte si, že seriál má zobrazovat současnou dobu? Při rozhodování se zaměřte na verbální a neverbální prostředky, celkové působení postavy v ukázce.
- P: Jak by se měl vyjadřovat příslušník policie? Odůvodněte.
- R: Zmiňte jedno slovo z profesní mluvy, které by se hodilo k příslušníkovi policie.
- R1: Koresponduje postava Jana Berga s Vaší charakteristikou, kterou jste tvořili na začátku hodiny? Proč ano/ne?
- S: Zmiňte tři značky automobilů, které Berg zmiňoval.
- S1: Pokuste se popsat vznik slova Med'our.
- T: Zmiňte synonymum ke slovu bouraný. Toto slovo přiřaďte ke spisovné/ nespisovné češtině.
- U: Zmiňte jedno slovo, v kterém Berg krátí samohlásku.
- V: Mluví Berg dostatečně hlasitě? Pokuste se zamyslet nad tím, jak se hlasitost může podílet na identifikaci příslušných prostředků spisovné a nespisovné češtiny.

Z: Vyberte si jedno nespisovné slovo z ukázky a přeformulujte ho do spisovné češtiny.

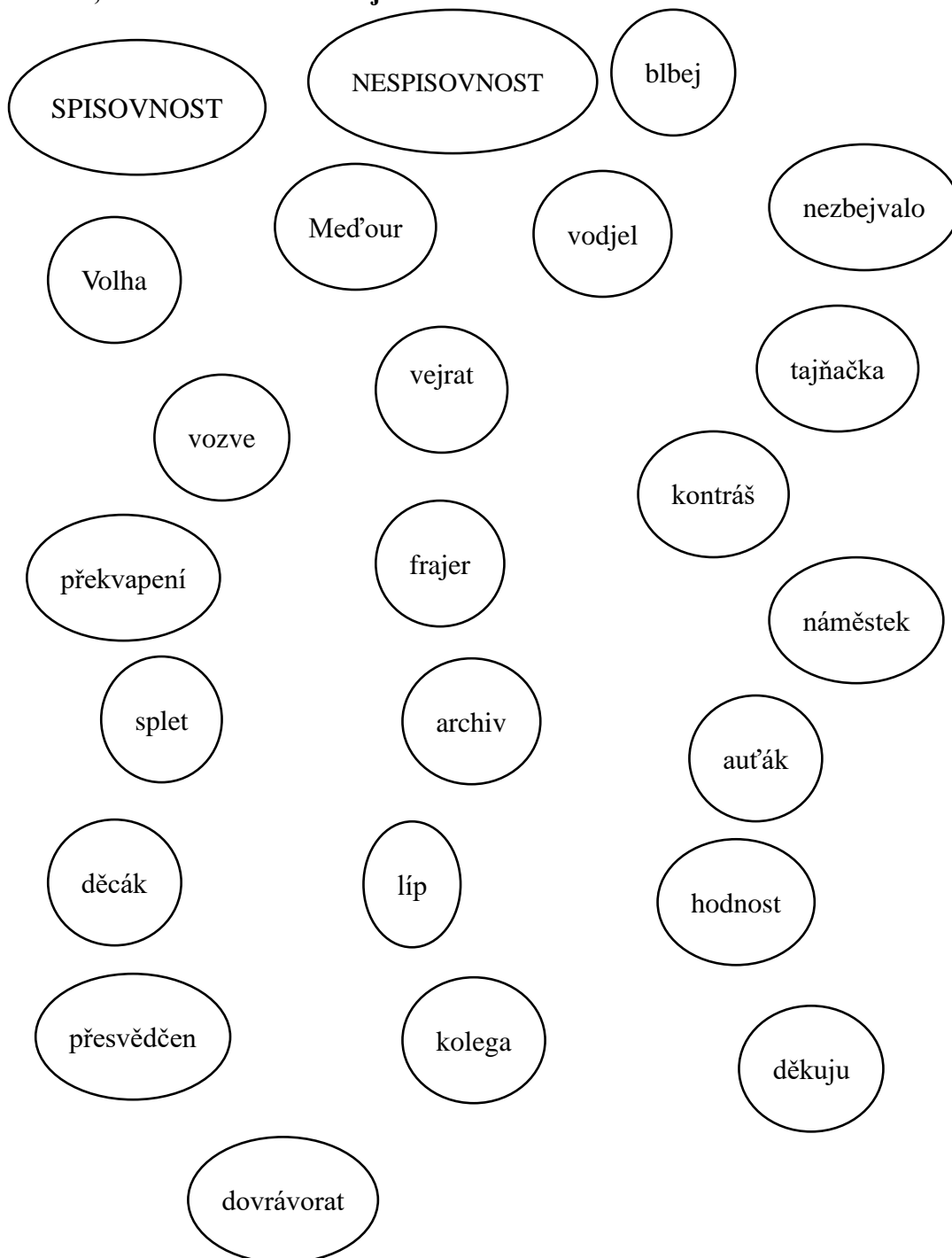
Ž: Co na Vás působilo v ukázce rušivě? Co byste Bergovi poradili, aby se tohoto rušivého elementu vyvaroval?

4. pracovní list

15 MINUT

Najdeme se?

Každý dostanete kartičku s jedním slovem. Každý máte jiné slovo. Vaším úkolem je najít spojitost mezi těmito slovy, a tudíž vytvořit dvě skupiny na základě nějakého kritéria, které si nakonec obhájíte.

Zhlédněte ukázkou a odpovězte na otázky.

PŘEPIS:

To dělaj v →tomdle státě všichni. ↓ Nechávej věci tak, jak sou, i když sou na→ hovno. ↓
Dycky sem si myslel, že tě to sere stejně jako mě. ↓ Ale, Václave, asi sem se splet, vid'. ↓

S kým Berg mluví?

**Jsou vybrané jazykové prostředky adekvátní vzhledem k tomu, s kým Berg jedná?
Zdůvodněte.**

Mluvený projev se pokuste přepsat do dvou podob. První podoba bude pronášena v domácím prostředí ke kamarádovi. Druhá podoba musí zohlednit fakt, že Berg mluví s nadřízeným Vlachelem v pracovním prostředí. Snažte se zachovat původní informace, kromě vulgarismů, ty se pokuste nahradit tak, aby mluvený projev plnil svou původní funkci.

Scénka

Se sousedem v lavici zahrajete situační scénku. Jeden z dvojice bude představovat cizince, který nemá ponětí o slovní zásobě českého jazyka. Druhý z dvojice se pokusí vlastními slovy vysvětlit, co je to spisovná/ nespisovná čeština a příslušné variety. Cizinec může druhému pokládat doplňující otázky. Některé dvojice budou vybrány, předvedou scénku nám všem.

11 Seznam použitých zdrojů

ADAMCZYK, Gregor. Oči. Řeč těla: jak neverbálně působit na druhé a rozumět řeči těla. Praha: Grada, 2005, s. 33. Poradce pro praxi. ISBN 8024713136.

Aktuálně.cz: Recenze: Seriál Bez vědomí vypráví o Sametové revoluci s cynismem místo nostalgie [online]. 2019 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/film/bez-vedomi-hbo-recenze/r~53eb7c00062a11ea88f50cc47ab5f122/>

CSFD: Bez Vědomí [online]. [cit. 2022-05-02]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/675966-bez-vedomi/prehled/>

CSFD: MOST! (seriál) [online]. [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/431912-most/prehled/>

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva Minářová. Pojetí a pojmosloví stylistiky. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 16. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva Minářová. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 23-27. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva Minářová. Pojetí a pojmosloví stylistiky. Současná stylistika. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 24. ISBN 978-80-7106-961-4.

Český rozhlas: Martin Hofmann: Lud'an je tak trochu debil [online]. CT1, 2019 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/martin-hofmann-ludan-je-tak-trochu-debil-7734106?msclkid=a63fbe75cebe11ec8ae7beb791d13951>

ČMEJRKOVÁ, Světla. Když tvář promlouvá aneb o neverbální komunikaci. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 25. ISBN 80-200-0589-7.

ČMEJRKOVÁ, Světla. Jazyková úspěšnost aneb co dokážeme jazykem. Čeština, jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia, 1996, s. 34. ISBN 80-200-0589-7.

Dialog. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 110. ISBN 978-80-7106-484-8.

Dialog. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 111. ISBN 978-80-7106-484-8.

Docplayer: V lese živočichové az kvíz [online]. [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/18015032-V-lese-zivocichove-az-kviz.html>

Eva Minářová (2017): STYLOTVORNÝ FAKTOR. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/STYLOTVORNÝ FAKTOR](https://www.czechency.org/slovník/STYLOTVORNÝ_FAKTOR) (poslední přístup: 1. 4. 2022)

Gestikulace. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 152. ISBN 978-80-7106-484-8.

GREPL, Miroslav, Zdeňka HLADKÁ, Milan JELÍNEK, Petr KARLÍK, Marie KRČMOVÁ a Marek NEKULA. Styl promluvový. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 703. ISBN 80-7106-134-4.

GREPL, Miroslav, Zdeňka HLADKÁ, Milan JELÍNEK, Petr KARLÍK, Marie KRČMOVÁ a Marek NEKULA. Výpovědní modifikace. Příruční mluvnice češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 570. ISBN 80-7106-134-4.

GREPL, Miroslav. Stylistika. Příruční mluvnice češtiny. 2. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 706. ISBN 978-80-7106-980-5.

HÁJKOVÁ, Eva. Neverbální komunikace. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 149. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

HÁJKOVÁ, Eva. Neverbální komunikace. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 151. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

HÁJKOVÁ, Eva. Neverbální komunikace. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 151-152. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

HÁJKOVÁ, Eva. Neverbální komunikace. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 152. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

HÁJKOVÁ, Eva. Neverbální komunikace. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 157. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

HÁJKOVÁ, Eva. Neverbální komunikace. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 153. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

HÁJKOVÁ, Eva. Neverbální komunikace. Rétorika pro pedagogy. Praha: Grada, 2011, s. 153. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1990-0.

HBO: Bez vědomí [online]. 2019 [cit. 2022-07-09]. Dostupné z: <https://www.hbomax.com/cz/cs/series/urn:hbo:series:GXrviQwZWPPpGXWQEAAACJ>

- HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 68. ISBN 80-7066-869-5.
- HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 69. ISBN 80-7066-869-5.
- HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 71. ISBN 80-7066-869-5.
- HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 71-72. ISBN 80-7066-869-5.
- HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 73. ISBN 80-7066-869-5.
- HRBÁČEK, Josef. Funkční styly spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 74. ISBN 80-7066-869-5.
- HRBÁČEK, Josef. Nespisovné jazykové prostředky (slangové a argotické). Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 121. ISBN 80-7066-869-5.
- HRBÁČEK, Josef. Norma a kodifikace spisovného jazyka. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 80. ISBN 80-7066-869-5.
- HRBÁČEK, Josef. Spisovný jazyk. Úvod do studia českého jazyka. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1994, s. 60. ISBN 80-7066-869-5.
- HŮRKOVÁ-NOVOTNÁ, Jiřina. Česká výslovnostní norma. Praha: Scientia, 1995, s. 34. ISBN 80- 85827-93-X.
- Jana Hoffmannová (2017): DIALOG. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/DIALOG> (poslední přístup: 12. 4. 2022)
- Jana Hoffmannová (2017): PROJEVY MLUVENÉ A PSANÉ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/PROJEVY_MLUVENÉ_A_PSANÉ (poslední přístup: 1. 4. 2022)
- LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 81. ISBN 80-244-0796-5.

LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 82. ISBN 80-244-0796-5.

LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 83. ISBN 80-244-0796-5.

LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 82-84. ISBN 80-244-0796-5.

LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 84. ISBN 80-244-0796-5.

LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 78. ISBN 80-244-0796-5.

LOTKO, Edvard. O neverbální komunikaci. Kapitoly ze současné rétoriky. 2. vyd., aktualiz. a rozš. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, s. 77. ISBN 80-244-0796-5.

Martin Hofmann: O Mně [online]. [cit. 2022-05-08]. Dostupné z:

<http://mhofmann.cz/cs/o-mne>

Mediaguru: Celkový výsledek seriálu Most!: v průměru přes 1,6 mil. diváků [online].

2019 [cit. 2022-04-25]. Dostupné z:

<https://www.mediaguru.cz/clanky/2019/02/celkovy-vysledek-serialu-most-v-prumeru-pres-1-6-mil-divaku/>

Metodický portál RVP: Pětiilístek [online]. 2014 [cit. 2022-06-27].

Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/18339/PETILISTEK.html>

Milan Jelínek, Marie Krčmová (2017): STYLISTIKA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL:

<https://www.czechency.org/slovník/STYLISTIKA> (poslední přístup: 1. 4. 2022)

MINÁŘOVÁ, Eva. Žánrová diferenciacie a kompozice uměleckých textů. Stylistika pro žurnalisty. Praha: Grada, 2011, s. 71. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-2979-4.

Monolog. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 272. ISBN 978-80-7106-484-8.

MOST: Epizoda 1/8 [online]. CT1, 2019 [cit. 2022-05-08]. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10995220806-most/216512120010001/>

MÜLLEROVÁ, Olga. Dialog a monolog. Kapitoly o dialogu. Praha: Pansofia, 1994, s. 13. ISBN 80-85804-29-8.

Myloview: Obraz: Policista pop art vektorové ilustrace [online]. [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://myloview.cz/obraz-policista-pop-art-vektorove-ilustrace-c-69914A4>

Petr Karlík (2017): APOZIOPEZE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/APOZIOPEZE> (poslední přístup: 23. 5. 2022)

Petr Mareš (2017): UMĚLECKÝ STYL. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL:

[https://www.czechency.org/slovník/UMĚLECKÝ STYL](https://www.czechency.org/slovník/UMĚLECKÝ_STYL) (poslední přístup: 1. 4. 2022)

ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Mimoslovní signály a jejich význam. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 186. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Mimoslovní signály a jejich význam. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 187. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Mimoslovní signály a jejich význam. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 183. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, Božena. Mimoslovní signály a jejich význam. Rétorika: vážnost mluveného slova. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 184. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3031-8.

VYMĚTAL, Jan. Proxemika. Průvodce úspěšnou komunikací: efektivní komunikace v praxi. Praha: Grada, 2008, s. 68. Manažer. ISBN 978-80-247-2614-4.